CİLT : 1 ★ SAYI : 2 15 KASIM 1958

Tarih Dünyası

ŞAHRİ GİLGE
KÜTÜPHANESİ

Askerî Müzeye İhtiyacımız

Yazan : Niyazi Ahmed BANOĞLU

Askerî Müzeye tahsis edilmiş iken Teknik Üniversiteye verilen Maçma kışlası meselesi, basında haklı bir infial uyandırdıktan sonra, her mühim mesele gibi, unutuldu.

Peki, Askerî müze için yine mi bekliyeceğiz? Bu mühim meselenin sürüncemede kalması kadar üzücü, utandırıcı mevzu pek azdır; hele bizim için, Türk milleti gibi askerlikte dünyaya nam vermiş bir millet için.

İtiraf edelim ki, asırlar boyunca müzeciliğe hemen hemen hiç ehemmiyet vermemişizdir. Bugün elimizde kalan, lâşey mesabesindeki tarihî eşya, bir müzecilik düşüncesinden ziyade övülmeye değer an'anemiz icabı, ecdat yadigârlarına hürmet gibi temiz bir hisle saklanmıştır. Yoksa, biraz evvelki (Lâşey) kelimesini kullanmazdık. Bütün tarihimiz, harp darp içinde geçtiğine göre, askerî tarihimize ait eşyaları, müzecilik zihniyeti ile saklamış olsaydık, sade tarihimiz için değil, dünya tarihi için de eşsiz, emsalsiz bir müzenin sahibi olacaktık.

Türk milleti, kendi tarihine ait değil, dünya harp tarihine ait ne eşsiz ganimet malzemesine sahipti. Fakat ne yazık ki, bunların hiç biri saklanmadı, her biri atıldı, yakıldı, çürütüldü, başka ellere geçirildi. Bu, ayrı, uzun ve üzücü bir mevzu. Fakat hakikat olan şudur ki, bugün elimizde mevcut yine çok kıymetli, yine eşsiz, yine tarihimiz için hakikî birer değer taşıyan Askerî müze eşyası bakımsızlık, sandıklar içinde rütubetli depolarda saklanması yüzünden çürümektedir. En korkunç tahripkâr bir kuvvet olan zamanın elinden bunları bir an önce kurtarmazsak, çok az zaman sonra, Askerî müze binasını, göklere yükseltsek, içini dolduracak eşya bulamıyacağız. Şunu da işaret edelim ki, tarihî eşyanın muayyen bir ömrü vardı, bu ömrü uzatmak için bazı tedbirlere lüzum vardır. Bu tedbir, sandıklara doldurulmuş eşyalar için elbetteki bahis mevzuu olamaz.

Askerî müze depolarındaki eşyaların çürümekte olduğunu bir kısmının kurtarılamıya cak hale geldiğini, re'yelâyn müşahede ettik. Para ile elde edilmesine imkân olmayan bu kıymetlerin ziyaa uğratılmasının mesullerini, gelecek nesil ve Türk tarihi affetmiyecektir. Medenî dünyanın tarihî eserler karşısında göstердikleri hassasiyet karşısında bizim bu lâkaydimiz, kelimenin en ağır mânasiyle söyliyelim, yüz kızartıcıdır.

Niyazi Ahmed BANOĞLU

Türkiyede Nesturîlik

Nasıl inkişaf etti, nasıl münkariz oldu? Bu güne kadar tetkik edilmemiş olan bu mevzuu, gelecek sayılarımızda merak ve heyecanla okuyacaksınız.

Kapak resmimiz :

JOSEPH NASSİ SELİM'in HUZURUNDA

Joseph Nassi 1553 de İstanbula sığınmıştı. Bu tarihten sonra devlet adamı ve maliyeci olarak büyük bir önem kazanmıştır. Muhteşem Süleyman, Joseph Nassi'yi çok kıymetli hediyelerle birlikte oğlu Selime yollamış, Selim de Joseph Nassi'yi, Naxos dükü tayin etmiştir. Joseph Nassi'yi Selim'in huzudunda görüyoruz.

Yeni Tarih Dünyası

Yıl : 1, Sayı : 5

Fiyatı 50 Kuruştur.

On beş günde bir çıkar.

Sahibi: A. Banoğlu ★ Yazı İşleri Müdürü : N. A. Banoğlu ★ İdarehane : Nuruosmaniye cad. No. 57 Kat 1 ★ Telefon : 21649 ★ Abone şartları : Seneliği 12, Altı aylığı 6 liradır ★ Yabancı memleketlere iki mislidir ★ Dizgi ve baskı : ERCAN Matbaası, Kapak klişe : Nur Klişe atölyesi.

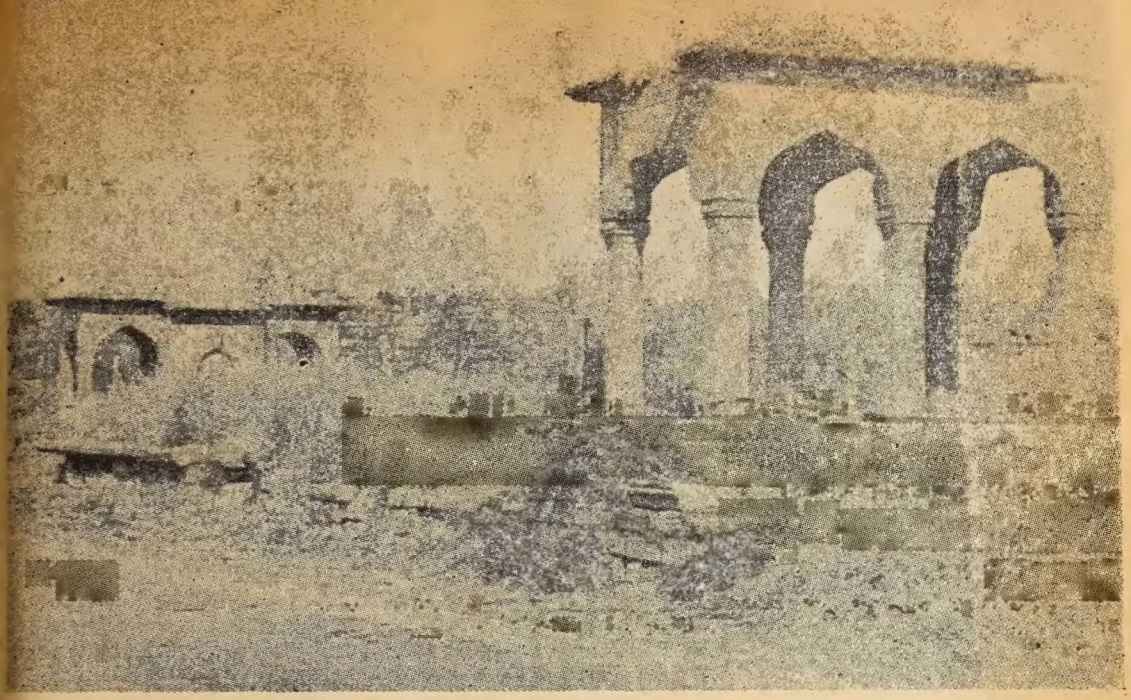

Edirnede İstanbul yolu üzerinde Koca Mimar Sinan yapısı Secdegâh'ın bugünkü perişan durumu. Önündeki kesme taşlar kasden sökülmüştür. Ön taraftaki taş parmaklıklar yoktur. Koca Sinan Torunu taşı maalesef Müzeye kaldırmıştır. Yalnız Dr. Rifat Osman'ın fakirâne kabri görünmektedir.

EDİRNE'DE YÜREKLER ACISI BİR ABİDE

Mimar Sinan yapısı bir türbenin bugünkü perişan halini tasvir eden bu yazı, bizi tarihî eserlere karşı biraz daha hassas olmaya sevk etmektedir.

Yazan :
Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER

Bu senenin 24 ve 25 Eylülünü hareketten müteessir olan âbidelerimizi ziyaret için, Edirnede geçirdim; ve bittabi, yaşayan değerleri, faziletli bütün insanlar kadar sevdiğim ve bugüne kadar bu güzel ve zengin o nisbette ihmâl edilmiş beldenin Türklüğünü koruyan sayısız âbidelerimiz arasında başı yeri alan üç şerefeli, Muradiye ve Selimiye'leri üzülerek dolaştım. Edirnelilerin yerinde teesürü ve hükûmetimizin basiretiyle şimdi bu âbidelerin tamirine başlanmıştır. Onu gözümle gördüğümden dolayı da müsterih bulunuyorum. Fakat bir noktaya çok üzüldüm. Şimdi de onu yazıyorum.

Edirne'ye İstanbul yoliyle gelindiği zaman, Şark'ı Cenubîden şehre girmeden 150 metre kadar ilerde Koca Mimar Sinan merhum devri eserlerinden olduğuna şüphe olmayan ve oğlu Ankara Mirlivası Mehmet beyin kızı Fatma hanımın medfun bulunduğu Nâzır Çeşmesi mezarlığında bir So-

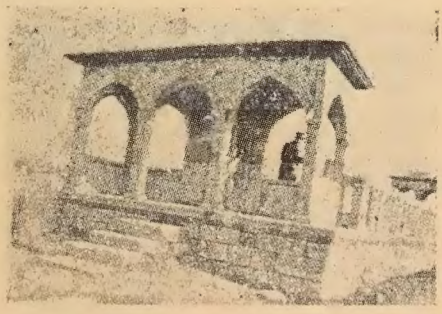

Edirnede İstanbul yolunda Koca Mimar Sinan'ın torunu Fatma Hanım'ın medfun olduğu Sofa'da Koca üstadın bina ettiği üstü kapalı Secdegâh'ın 1931 deki durumu. Aralıkta görülen Dr. Rifat Osman'dır. 1932 de vefatında ayni yere gömülmüştür.
(Foto A. S. Ünver)

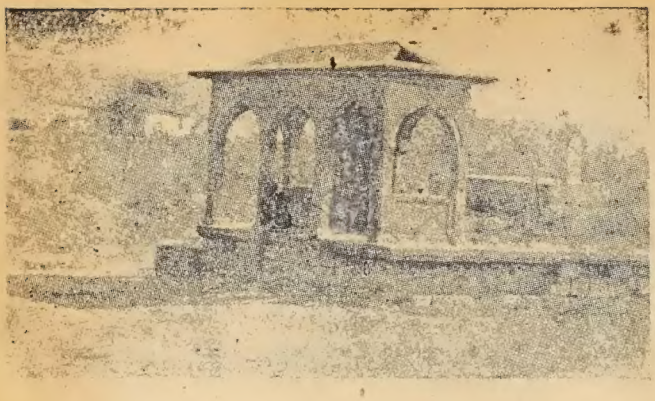

İstanbuldan Edirneye girerken görülen bu harika Sofa'nın başında hiç bir taşı kalmayan üstü kapalı hazirenin bugünkü acıklı durumu.

fa vardır ki, hani bir mimarımız, bunun namazgâhını hemen aynen Bursadaki Mevlid sahibi Süleyman Çelebiye kabir olarak yaptı, keseden yıkılmak vadisine girmiştir. Eğer bugünlerde kurtulmazsa bir örneği vakia Bursada Süleyman Çelebi'de vardır diye müteselli olacağız ama, Edirnenin Türklüğünden ruhen muazzam ve dünyada Selimiye gibi eşi ve emsali olmayan bir âbde ortadan kalkacaktır.

Bu sofa'nın şehirden çıkıldığı zaman ilerde ve solda en başta yontma taşlarla örülmüş, zeminden 130, yüksekliğinde bir sed üzerinde beş taş sütuna müstenit taş sakaflı ve 4 mermer basamakla çıkılan bir secdegâh vardır. 1,35 × 4,30 eb'âdında olan bu üstü kapalı küçük namazgâhın bütün motifleri mimar Koca Sinan eserlerine tamamen muvafıktır. Bilhassa mihrabın sadeliklere bürünen cevherî tezyinatı çok zariftir (1).

Burada Mimar Sinan'ın torunun bu Secdegâhın önünde tabut şeklinde mermerden gayet süslü bir lâhidi vardır. Hâlen buradan kaldırılarak Müze ye naklolunmuştur. 24 Eylül 1953 de orada gördüm. Zaten hangi mezarlıkta kıymetli taşlar kaçırılır gibi Müzeye kaldırıldı mı, biliniz ki, Edirnede orası ortadan kaldırılacaktır. İsterseniz kaçırmayın, Edirnelilerin bilhassa Edirnede bu aylarda görülen fazla inşaat için bu taş ocaklarından parasız taş toplayıp satmaları bahasına kırılacak ve kimbilir kırıkları hangi yeni temellere veya duvarlara doldurulacaktır.

Rahmetli Dr. Rifat Osman da hayatında âdeta secde ettiği bu Namazgâhın öünde v Sinanın torununa ait lâhdi yanına vasiyeti üzerine gömmüştür. Bir defa tarihî kaynaklar Sinanın evlenmemiş çocuğu yoktur derler. Oğlu v hattâ torunu bile var. Bu mezar taşı onu gösteriyor. Fak orada yatan bu kıymetli dol torumuz bilir mi ki, bu tapı dığı Secdegâh, ve hatırala kendi mezariyle birlikte ort dan kaldırılma günlerinin s nuna gelmiştir. Ne yazık.

24 Mayısta İstanbuldan b raber gittiğimiz arkadaşım Muhiddin Hattatoğlu, Edirn den bizi refakatlerine alan b günün ikinci Rifat Osman Arif Dağdeviren ve Sanat T rihi âşıkı Ulviye İlgün ile b likte bu hazireye geldik. M zarlıklardan taşları söken i tihalının biri, hâlen Allahta başka hiç bir sahibi olmaya bu hazirenin resminden de g rüleceği üzere, muntazama dizilen cadde herhalde gece beklemeden, gündüz sökmüşler. Maksat badihidir. Üstü deki namazgâh yıkılacak, taşları kırılıp yüklenerek, satıla cak, Belediye de bu kıyme muhafazadan kurtulacak. N yapsın, yıkılmıştır.

Bu beklenen fırsattan bili tifade dünyanın hiç bir yeri

Koca Sinan'ın yaptığı Secdegâh'ın ön tarafı. Alt kısmı tamame boşalmıştır. Yıkılması Edirne'de taş satanlara epey sermaye çıkartır.

(1) Dr. Rifat Osman. Mimarî tarihimizle alâkadar bir lâhid. Belediye Mecmuasında basıldıktan sonra, ayrıra risale şeklinde basılmıştır. 1930

e görülmiyecek kadar geniş-
kte yoldaki asfalt 50 metreye
ılâğ olunacak. Mazeret gayet
abiî ve mükemmel. Zira bu ge
iş Londra asfaltı Edirneden ge
ecek. Hem ne bahasına şehrin
rtasından 50 metre genişliğin-
e bir silindir gibi yürüyerek
nüne negelirse ortadan kaldı
acaktır. Benim ortalama bir
ahminle bu yolun şehri ikiye
ölerek geçmesi bahasına,
ürklüğü ile iftihar ettiğimiz
dirneden 50 den fazla Türö
bideleri ortadan kaldırılmış-
r. Acaba bu şehri düşmana
ıraksaydık da o böyle yap-
aydı, neler derdik.

Bir defa dünyanın bir tara-
nda Milletlerarası memleket-
eri birbirine ulaştıran yollar
ehirlerin asla ortalarından ge
irilmez. Onları şehirlere sok-
ıazlar. Transit olarak geçe-
ekleri şehrin rahatını neden
açırsın? Yandan açılan ge-
iş yoldan geçip giderler, şeh
in sükûnetini bazmazlar. Tu
istler ise aynındaki yoldan
ehre saparak âbidelerini gö-
irler. Hattâ o kadar ki, bu
olu eğer önlerine üç Şerefeli
kmasaymış, görsünler diye
elimiye'nin bahçesinden ge-
receklermiş.

İşte bu satırları mübalâğalı
örerek okuyanlar şunu unut
ıasınlar ki, buraya resmini
oyduğum ve Selimiye kadar
ıymetli bu Sofa da bu yol
ahsında kurban ediliyor. Şim
i taşlarının çalınmasına göz
umulacak, sonra hâ burada
ir şey var mıydi? Vah vah,
ıkıldı, üzülmeyin Bursada bir
rneği var denecek.

Ben Edirneyi gözden çıkar
ıadığımızı zennediyordum.
on senelerde memnuniyetle
örüyoruz ki, Edirnenin imarı

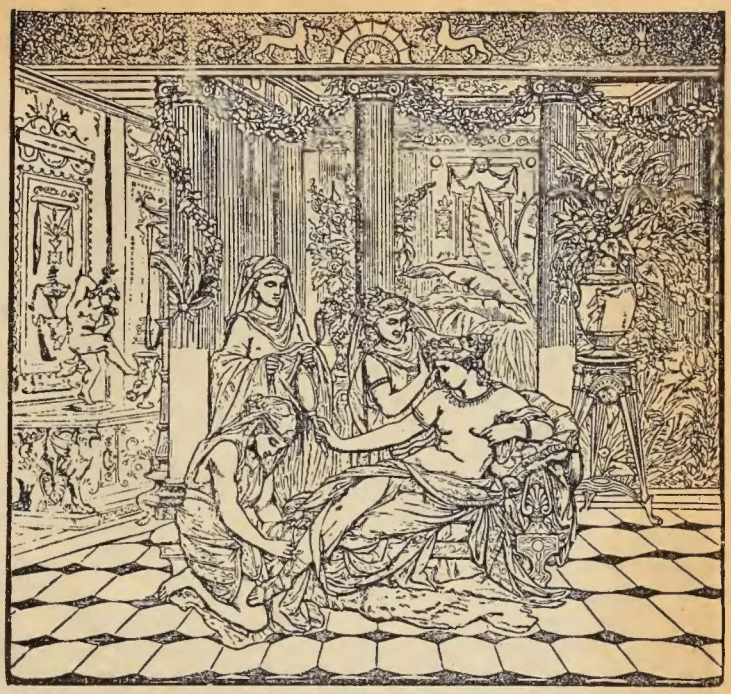

Kleopatra'nın yılana sokdurması sahnesi.

Kleopatra'nın zehirlenmesi...

Kleopatra'nın kendini zehirli yılana sokturarak intihar etmesi, dünyanın en büyük sanatkârlarına mevzu olmuş, sayısız taplolar yapılmıştır. Yeni Tarih Dünyası, her biri en tanınmış ressamlar tarafından yapılan bu taploları bir araya toplamıştır. Gelecek sayılarımızda, tarihin bu çok heyecanlı vakasını, en seçme resimleri ile okuyucularımıza sunacağız.

ele alınmıştır. Olan olmuş, şeh
ri hançerleme bahasına yol
ortasından açılmıştır. Artık
yapılmış, bunu yana çeviremez
ler. Bilhassa şehre girişin baş
langıcında güzel bir pırlanta
taşı olan bu âbideyi cüzi bir
emekle geri çeksinler, yoksca
sonra çok üzüleceğiz ve bu-
gün yapamıyacakları medeni
yet tarihi yarın affetmiyecek-
tir. Buna sebep olanlar ve on
lardan kalacaklar babalarının
bu seyielerinden dolayı aslâ
bahtiyar olmıyacaklardır. Ya-
zık değil mi?

Atatürk XV. ölüm yılı hatırası

İlk sayısı İstanbul ve Ankarada çıktığı gün tükenen bu eser, İzmir dahil, diğer vilâyetlerimize gönderilemediği için, ikinci baskısı hazırlanmıştır. Yeni Tarih Dünyasının, Atatürk nesli gençliğine ithaf ettiği bu eser, 84 büyük sayfa ve şimdiye kadar neşredilmemiş resimler ve yazılarla süslenmiş bulunmaktadır.

1097 yılında Boğazı geçip Selçuk hükümdarı Kılıç Aslanla harbe tutuşan ve İznik'i zapteden Haçlılar ordusunun Türklerle çarpışması. (History of the Nations'dan).

Fransız muharrirlerinden François Mauriac'a cevap:

İslâm tarihinde adalet örnekleri VE HAÇLILAR

İslâm dinini bolşeviklik ile mukayese eden Fransız muharririne cevap veren sayın Mehmed Şerif Çavdaroğlu, bu yazısında da, ecnebi tarihçilerden misaller vermek suretile Haçlı ordularının islâm dünyasına yaptıkları mezalimi anlatmaktadır.

Yazan : Mehmed Şerif ÇAVDAROĞLU

— 2 —

Salâhaddin-i Eyyübi muzaffer Kudüsu Şerife girdiği vakit, hıristiyanlara uyarak, katl-iâm etmeyip, bilâkis hıristiyanlara ve hususile esir edilen Kudüs kralı (Guy de Gusignan) a vesair frenklere riayet göstermiştir.

Hazreti Muhammed Aleyhisselâmın irtihalinde, o zamanın, malûm olan dünya aksamı iki büyük devlet arasında bölünmüştü. Bunlardan biri (Şarkî Roma İmparatorluğu) idi ki, Kostantaniyeden itibaren Avrupanın cenubuna ve Asyanın bir kısmına ve Şimalî Afrika ile Mısır'a hâkimdi.

Avrupaya gelince; şimal ve garp barbarlarının ellerinde olup, bu barbarlar anarşi halinde ve Romalıların artıklarını aralarında paylaşmak kavgusunda idiler. Roma İmparatorluğu İranilerle mücadelelerden ve iç bozğunlardan bitap kalarak inhitat halindeydi.

İran da, bu mücadelelerden dolayı derin bir çöküntü için deydi. Mısır ve Afrika, kendisine yüklenen ağır hâkimiyete yorgunluk ve bezginlikle tahammül ediyordu. Kostantaniye kavimlerden bir şeyler koparmağa çalışıyor, fakat çoktan beri onlara karşı hükmünü geçiremiyordu. Dinî münazaalar ve hükûmetçe daimî surette tarholunan (tekâlifi emiriye) memleketi tamamen harap eylemişti.

Avrupanın hali bundan iyi değildi. Arap hâkimiyeti altında, parlak bir hükûmetin merkezi olan İspanya o vakit (Vizigoth) hıristiyanları elinde deydi. Vizigoth'ların dinî münazaaları Şark İmparatorluğu-

un yardımını istemeğe saik lmuş ise de, bir müddet sonra bu müttefikleri kendileri çin düşman oldu.

Bu fıkraları, (Gustave le Bon) un «Arap Medeniyeti» simli kitabının 110-111 inci sayfalarından alıyorum. Yine ayni eserin 115-116 ıncı sayfalarında da, şunlar vardır:

«Hazreti Peygamber Aleyhisselâmın ilk halefleri yaptıkları muharebelerde metbuları tarafından asırlardan beri zulüm ve taaddiye uğrayan ahaliye karşı âdilâne hareket ettiler, bunları dinlerini değiştirmeğe zorlamadılar. Bilâkis her yerde dinlerine ve örf ve âdetlerine saygı gösterdiler. Bunlara pek hafif vergi tarh ettiler. Araplar bir memleketin fethinden evvel oraya anlaşma şartlarını teklife memur olarak elçiler gönderdiler. Bu şartlar çoğunlukla şöyle idi:

«Eğer tabiiyeti kabul etmezseniz, metbuumuz sizinle muharebeyi bize emretti. Bize tâbi olunuz, ve bizim kardeşimiz olunuz. Bunu kabul etmezseniz, bize yıllık bir vergi veriniz. Biz de size zarar verecek olanların ve size düşman bulunanların aleyhine, sizin için harbederiz. Bunu da kabulden çekindiğiniz takdirde, aramızı kılıç fasleder. Biz Cenabı Hakkın emrettiğini yerine getirinceye kadar sizinle harbeyleriz.»

Halifei Resul «Ömer Binil hattab» ın Kudüsteki hareket tarzı, Arap fatihlerinin mağlûplar hakkında ne kadar mülâyemetle muamele eylediğini ve bu hareket tarzı ayni şehir de bir kaç yüz yıl sonra Haçlıların muameleleriyle ne garip tezad teşkil eylediğini gösterir. Bu halife hazretleri mukaddes makamları dolaştığı zaman Patrik «Safronius» u yanına aldı. Sonra, ahaliye emniyet ve huzur içinde yaşayacağını, mal ve mâbetlerinin mahfuz ve masun kalacağını ve islâmların, hıristiyan mâbetlerinde ibadet etmiyeceğini ilân eyledi. «Amrü Bin As» ın Mısırda muamelesi pek hayırhahanedir: Ahaliye tam bir dinî hürriyet, tarafsız adalet ve mal mülk masuniyeti vermiş ve Yunan hükümdarlarının keyfî ve pek ağır vergileri yerine, nüfuş başına yıllık on beş frank bir cizye teklif etmişti. Vilâyetler ahalisi, bu tekliflerden o kadar memnun oldu ki, muahedeyi kabule müsaraat gösterdi ve vergiyi peşin olarak, derhal ödedi.

Haçlı ordularının 1124 de Akkâ şehrini zaptetmeleri.

Araplar muahede şartlarına harfi harfine ve istekle riayet eylediklerinden ve evvelce Kostantaniye İmparatorluğu hıristiyan memurlarının zulüm ve eziyetlerine uğrayan halkın sevgisini celbettiklerinden, bütün Mısır, onların dinini ve dilini kabule müsaraat etti.

Yine «Arap Medeniyeti» eserinin 136 ıncı sayfasında da şu satırlar vardır:

«Suriye kıtası Arapların idaresi altında büyük bir saadet, feyz ve ikbale kavuşmuştu Hulefayi Emeviye ve Abbasiye zamanında en yüksek medeniyet mertebesine varan bir memleket oldu. İslâm fatihleri mağlûp ahaliye son derece âdilâne muamele eder ve tam din hürriyeti verirlerdi. Bunların himayesi sayesinde Yunan ve lâtin rahipleri o vakte kadar eşini görmedikleri bir rahat ve huzurdan faydalanıyorlardı. Suriyenin «Kudüs», «Şur», ve «Dımışk Şam» gibi büyük şehirleri mamur ve abadan oldu. Sınaat, ziraat fevkalâde terakki etti.»

Ayni eserin 159 uncu sayfasında da şunları görüyoruz:

5 — Arap medeniyetinin en parlak iki devresi, biri Asyada (Bağdat) diğeri de İspanyada (Kurtebe) de olan hilâfet devridir. Bu iki hilâfet yek diğerinden müstakil olmakla beraber, ayni asıl, ayni din ve ayni dile sahip olarak yüzyıllarca bir zaman müvazi suret

le terakki ve inkişaf etti.

Avrupanın kara cehalete dal dığı bir asırda islâmın hüküm sürdüğü bu iki büyük memleket, dünyayı şa'şaa-i pertevni sari ile aydınlatan medeniyet merkezi olmuştu.»

Diğer sayfada da şu satırları okuyoruz:

«Bahrimuhiti Atlasiden (Elb) nehrine kadar uzayan sahada hüküm süren, fakat yalnız barbarlara hükmeden batı hükümdarı «Şarlmayn» temenni lerini isal ve Kudüs'e giden ziyaretçilerin himayesini iltimas maksadiyle Bağdat halifesi Harunurreşid'e elçiler gönderdi. Halife, kendisinden istenen himayeyi bahşetmekle beraber elçileri nefis hediyelerle geri gönderdi. Bu hediye ler arasında filler, inciler ve mücevherler ve fildişi ve ıtriyat ve ipekli kumaşlarla bera ber her saat başında çalar bir de saat vardı ki, Şarlmayn'ın ve maiyetindekilerin son dere ce takdirlerini celbetti. İlk de fa gördükleri bu saatin tertip ve tanzimi usulünü bile hiç biri bilmiyordu.»

163 üncü sayfada da şu satırları okuyoruz:

«Hulefa ve Abbasiye zamanında Arap medeniyeti en yük sek dereceye vasıl oldu. Devletin idaresi muntazam suret te tertip olunduğu gibi, maarif dahi geniş esaslara göre tensik edildi. Dünyanın her tarafından en meşhur muallimler getirildi. Heyet ilmi çok terakki edip, Avrupalıların daha son asırda yaptıkları tul dairesinin mesahasını, o tarihte Araplar yaptı. Eski Yunan ve lâtin müelliflerinin bilhassa felsefeye, riyaziyata müteallik eserleri tercüme edildi ve bütün mekteplerde okutuldu. Her tarafta umumî kütüphaneler, mektepler, ame liyathaneler açıldı. Gayet mühim keşifler yapıldı.

182 inci sayfaya gelelim:

«Araplar İrana gidip Sasaniyan hanedanını iskat ettikte, pek eski ve pek kuvvetli bir medeniyet buldu. Bu medeniyetten bilhassa sanayi hakkında bir çok iktibaslarda bulundular. Hindistanda Arabın gerek diyanet ve gerek me deniyet hususundaki nüfuz ve tesiri daha büyük olup, bu gün de orada elli milyona yakın müslüman vardır. Hıristiyanlık Kostantaniye'nin resmî dini olunca, İmparator Theodose 389 senesinde eski Mısır mabetlerini ve ilâhların heykellerini yıktırdı. Mısır'da bugün bu taassup eseri tahribatın enkazı ve izleri vardır. Eski Yunan ve Roma ilâhları yerine geçen yeni dinin (yani hıristiyanlığın) naşirleri olan şahısların ilk hareketleri, beş bin seneden beri, ekser fatihlerin hürmet eylediği binalarla eserleri tahrip keyfiyeti olma sı şayanı eseftir.»

200 üncü sayfada ise;

«Hazreti Peygamberin ikinci halifesi zamanında Mısır fetholununca, hâkimi Kostantaniye İmparatoru Heraclius idi. Mısır pek berbat bir haldeydi ve o asırda sayısı çok bulunan ve birbirini aforoz eden ve mütemadiyen birbiriyle har beden hıristiyan mezhepleri erbabının muharebe meydanı haline gelmişti. Her gün dinî anlaşmazlıklar ile kana bulanmış olan ve hâkimlerin cezalan dırmalariyle harap olan Mısır, metbuları hakkında derin bir kin besler ve onları Kostantaniye imparatorları elinden kur taracak kimseleri «halâskâr» gibi beklerdi.» der.

208 inci sayfada da İskenderiye kütüphanesinin yakılması meselesine temas eden şu satırlar vardır:

«Böyle bir hareket Arapların itiyatlarına o kadar muha liftir ki, şu efsanenin bir çok zaman ciddî müellifler tarafından kabul olunduğuna hay ret edilir. Araplardan çok evvel hıristiyanların İskenderiye deki putperest kitaplarını tah rip ve heykellerini imha eyledikleri muhakkaktır.»

212 inci sayfaya gelince:

«Amr Bin As» fethettiği Mısır'ı öyle güzel tensik eyledi ki, zürra, uzun zamanlardan beri böyle âdilâne bir mu amele görmemişti. «Kıpti» hali bir patrik isteyince, mı vafakat eyledi. Hattâ hıristiyanlara, tesis eylediği islâ şehrinde kilise yapmak müsadesini bile verdi.»

Satırları göze çarpar.

273 üncü sayfada da şunla okuruz:

«Araplar Şimalî Afrika fethettikten sonra, az bir z man içinde İspanyaya geçere orasını zaptetti. İspanyalılı dahi Mısır ve Suriye ahali gibi iyi muameleye mazha odlu. Arap fatihleri onlar mallarını, mabetlerini, kanur larını kâmilen bırakıp, yalnı pek az bir cizye yükledi. B şartlar halka çok mutedil ge diğinden, derhal mütavaat e tiler.»

Nihayet 280 ve 283 üncü sa falardan da şu satırları alıy ruz:

«İspanyada Arap medeniyet üç yüz yıl müddet bütün bi şa'şaa ile devam ettikten son ra, siyasî inhitat başladı. Şi malden tardedilmiş olan hıris tiyanlar, islâmlar arasındak nifaktan istifadeye başladı.

Nihayet İspanya bir çok kü çük hükûmetlere bölünerek Onüçüncü asır sonunda, bi hükûmetlerden yalnız «Grana ta» emareti kaldı. «Aragon kralı «Ferdinad Katolik»; «Ka tilya» kraliçesi «İzabella» ile izdivacı sebebile, bu iki krallı ğı birleştirerek 1492 de «Gra nata» yı zapteyledi. Ferdinand Araplara muahede ile din ve dil hürriyetlerini verdiği hal de, biaâhare bu söz tutulma dı. İptida Arapları cebren vaftiz etmeğe başladılar ve sor ra Engizisyon mahkemeleri ka rariyle diri diri yaktılar.

«Tuleytala» Kardinalı, hıristiyanlığı kabul etmeyen Arapların, kadın ve çocuklariyle, kâmilen kılıçtan geçirilme sini teklif etti. Dominiken «Beleda» ise, hıristiyanlığı kabul edenlerin, bunu kalben kabul ettiklerini bilmek kabil olmadığından ve cehenneme lâyık olanlarla olmıyanları ancak dari ukbada Cenabı Hak ayırabileceğinden bahisle, istisna

z bütün Arapların boynu vu-
ılmasını teklif etti. Bu tek-
İspanya rahipler heyeti ta-
ıfından da kabul edilmişse de
ikûmet Arapların tardı ci-
etini iltizam eyledi. Bunun-
beraber, bunların da büyük
r kısmının muhaceret esna-
nda idam olunmaları hususu
zlice kararlaştırılıp, hattâ bu
elda muhacırların dörtte ü-
inün yollarda öldürüldükleri
i temin eder.

«Vizgot» lar zamanında hı-
stiyan İspanya, yarı barbar
ir haldeydi. Araplar gelince,
üz yıldan az bir zaman için-
e medeniyet de başladı. İşlen
emiş topraklar açıldı, ıssız
erlerde şehirler kuruldu ve
hali yerleştirildi. Büyük ve
arif binalar vücuda getirildi.
air kavimlerle ticarî müna
ebetler tesis kılındı. Ayni za-
anda ulûm ve edebiyata e-
emmiyet verilerek Yunan ve
âtin müelliflerinin eserleri
ercüme edildi. Yapılan Darül-
unlar (Üniversiteler) uzun
ir zaman Avrupa ilim haya-
nın yegâne kaynağı oldu. En
ülüs hilâfeti Emeviyesinin
aşkenti olan Kurtebe şehri,
u asrın en büyük Avrupa
evletlerinin merkezlerine kı-
as edilecek derecede bir ilim
e marifet ve sanaat ve ticaret
erkezi halini aldı. Bu eski
ehir hâlâ mevcuttur. Ama, ha
in bir kabristan halindedir.»

En son olarak, yine «Arap
Medeniyeti» eserinin 461 ve
47 nci sayfalarından bir kaç
atır iktibas edelim:

«Araplar, İran ile Suriyeyi
aptettikleri vakit, orada ele
eçen Yunan müelliflerinin e-
erlerini tercüme ettiler. Fa-
at bir kısım Arap uleması,
u tercüme ile de yetinmeye-

İstanbul Esnafı

Burada gördüğünüz resim, 19 uncu Yüzyıl İstanbul esnafını göstermektedir ve Moeurs des Othomans eserinden alınmıştır. Resme dikkat edilirse, İstanbul esnafının kıyafetleri bir hususiyet ve güzellik taşımaktadır.

rek,, eski müelliflerinin eserlerini lâyıkiyle anlamak için, onların dilini ve bilhassa Yunancayı öğrendiler. İspanyada da Lâtin ve Kastil dillerini tahsil eylediler. «Escuvûal» kütüphanesi Arapça-Yunanca ve Arapça-Lâtince ve Arapça-İspanyolca lûgat kitaplarını havidir ki, hepsi islâm uleması tarafından telif kılınmıştır. Arap fatihleri, bir şehri zaptettikleri vakit, orada iptida bir cami ve mektep yaparlardı. Bağdat ve Kahire ve Talitle ve Kurtebe gibi büyük merkezler ameliyathaneleri, rasathaneleri, zengin kütüphaneleri velhasıl ilmî tetkiklere lâzım bütün vasıtaları haiz idi. Yalnız İsppanyada yetmiş umumî kütüphane vardı.»

Türkiyede Mesturîler

Bu güne kadar bilinmeyen son derece meraklı ve heyecanlı malûmatla pek yakında Yeni Tarih Dünyası sayfalarında

Kıymeti ölçüye gelmez eşsiz kütüphanesini Üniversiteye bağışlayan büyük bilgin İbn-ül Emi Mahmud Kemal İnal kütüphanesinde.

Büyük Bilgin İbn-ül Emin Mahmut Kemal İnal ve kütüphanesi

Yazan :
Kemal Ünal AKPINAR

Türk irfan hayatına birer boşluğu dolduran kıymetli ve eşsiz eserler vermekle şöhreti ni dünya ilim âlemine tanıtmış olan büyük bilgin İbn-ül Emin Mahmut Kemal İnal'in değeri maddî kıymet ile ölçülemiyecek derecede üstün olan zengin kütüphanesini Üniversiteye bağışladığını biliyoruz.

Son asır Türk şairleri, son sadrazamlar gibi her biri birer âbide olan eserlerinden sonra, Türk ilim âlemine, «Türk hat tatları» adlı yeni bir eser daha ihda etmek üzere olduğunu öğrendiğimiz sayın İbn-ül Emin Mahmut Kemal İnal'in Üniversiteye hediye ettiği zen gin kütüphane için Üniversitede bir salon tahsis edilmiş ve üstad, kitapları bizzat tas nif ederek defterlere kaydettirmiştir.

Burada şu noktaya temas etmek isteriz ki, üstadın kütüphanesi, hiç bir şahsın elinde değil, millî kütüphanelerimizde de bulunmayan yazma ve tek nüsha eserleri ihtiva etmekte olduğu bilinmekteydi. Ancak, bu kitapların isimleri ve mahiyetleri hakkında bu güne kadar hiç bir bilgiye sa hip bulunmamakta idik.

Kendisini kütüphanesinde ziyaret ederek kıymetli kitap ları hakkında Yeni Tarih Dün yasına biraz olsun malûmat vermesini rica ettik. İlmî otoritesi yanında tevazu ve mahviyeti ile de tanıdığımız üstac hem bizi kırmamak, hem d eserlerinin eşsizliği ile kendi sine bir tefahür payı çıkar mamak için bir kaç isim ver mekle iktifa ettiler.

III Selim divanı: Sultan Selin tarafından İlhâmi mahlâsı ku lanılarak yazılmış şiirleri ih tiva eden eser, 70-80 bin Tü lirası kıymetindedir. Sultan Selimin fevkalâde müzeyyen ve emsali nadir divanı altın garkedilmiş ve gazellerin ba ları görülmemiş çiçeklerle tez yin olunmuştur.

Meşhur hekim ve âlim Abdülhak Mollanın Tarih-i Liva adlı eseri, Abdülhak Hamid'in dedesi olan Abdülhak Mollanın bu eşsiz yazma eseri II Sultan Muhmud'a aittir.

'ek nüshası Mahmud Kemal İnal'ın kütüphanesinde bulunan Selim III. divanının iki sayfası.

Divan edebiyatının üstad şaerinden birisi olan Seyid hbi'nin Enderunî Vasıf bey rafından yazılmış divan ve ir Fitnat hanımın bizzat el zisiyle divanı. Divanlar bu büyük şairin üstadlıklarını sterecek eserleri ihtiva eder. H. 802 (M. 1399) da Orhan y namına yazılmış Tuhfeyi isami, ayrı bir kıymet taşır. Meşhur şair Fasihi Mevlevi, vakanüvis Hâkim efennin yazılariyle eserleri, Din edebiyatının büyük şairle den Nabi'nin yazilariyle dinları, eserleri ve şiirleri. Şey ilislâm Arif Hikmet, babasiyasiyundan İsmet beyin onun babası reisülküttap ve ir Raif İsmail Paşanın bizt yazılariyle eserleri, meşhur ir Sünbülzade Vehbi'nin, ân Gelenbevî İsmail efendinin zzat yazılarile eserleri üstan kütüphanesindedir.

İbnü-l Emin Mahmut Kemal ey henüz çocukken yani 65-70 l önce, Divanın meşhur üle-a ve üdeba ve siyasîyununun yazılarını toplamış kıymetbir mecmua meydana getiriştir.

Bu mecmuada Şeyhülislâmın attatların, şair ve âlimlen el yazıları bulunmaktadır.

★

Binlerce cilt içinde Üniversitenin samimî ağuşunda Türk

İbn-ül Emin Mahmud Kemal İnal.

kütüphanesine yeni ve eşsiz eserler hazırlamakla meşgul olan sayın Mahmut Kemal İnalın huzurundan ayrılırken içim de gurur ve iftihar hisleri çırnıyordu. Üstadın şahsından gurur, onu yetiştiren milletimiz den iftihar duymak hakkımız değil midir?

Kemal Ünal AKPINAR

Yeni Tarih Dünyası Yıllığı

1954 yıllığı olarak hazırladığımız eser, Türk fikir hayatında, hakikî bir boşluğu dolduracaktır.

Yeni Tarih Dünyası Yıllığı, bir çok istifhamlara cevap verecek, bir çok meraklı, faydalı bilgileri ihtiva edecektir.

Yeni Tarih Dünyası Yıllığı, tarihin en meraklı umumî vak'alarını toplu olarak ihtiva edecektir.

Bir fikir vermek için, bir kaç mevzuu kısaca kaydedelim:

1 — Bütün Osmanlı padişahlarının resimleri ve kısaca hayatları.

2 — Türkiye, bu güne kadar kaç harbe girdi?

3 — Türktyede ilk olarak görülen tarihî hâdiseler: İlk tramvay, ilk elektrik, ilk otomobil, ilk piyano, ilk telefon, ilk telgraf, ilk para, ilk matbaa, ilk banka, ilk vapur, ilk tayyare, ilk balon, ilk radyo, ilk telsiz, ilk tiyatro, ilk sinema, ilk meşrutiyet vesaire vesaire.

4— Tarihte yok olmuş devletler.

5 — Osmanlı tarihinin kadın sultanları.

6 — Dünyanın en büyük kara harpleri,

7 — Dünyanın en büyük deniz harpleri.

8 — İstanbul âbideleri,

9 — İstanbul camileri.

10 — İstanbulun görülmemiş tarihî tabloları.

11 — İzmir, Bursa, Edirne, Manisa, Trabzon ve diğer vilâyetlerimizin tarihleri.

12 — İstanbul sarayları,

13 — Eski İstanbulun eğlence âlemleri.

Ve daha bir çok yenilikler son derece kıymetli tarihî tablolarla.

Atatürk'ün şimdiye kadar neşredilmemiş resimlerinden: Gazi Çiftliğinde Atalarını ziya eden Ankara Sanat okulu talebeleri.

Genç Nesil Şiirinde ATATÜRK

Hikmet ÜLGİ

Atatürk sevgisinin azalacağına inananların akıllarına şaşarım. O'nu sevmekten nasibi olmayan bahtsızlar, çevrelerine şöyle bir baksınlar. Gün geçtikçe Atatürk'ü sevenlerin nasıl çoğaldığını, yetişen nesillerin O'na nasıl bağlandıklarını göreceklerdir.

«Atatürk'ü sevmek millî bir ibadettir.»
(Celâl Bayar)

Kalbi Atatürk sevgisile dolu şair Atti lâ İlha, bu ibadette bile bile kusur yapa inkılâp düşmanlarından Atatürke şu mısra larla yakınıyor:

«Senin dalın yaprağın biz senin fidanları
Biz bunları yapmadık.
Sen, elbette bilirsin, bilirsin Mustafa Kema
Elsiz, ayaksız bir yeşil yılan.
Yaptıklarını yıkıyorlar Mustafa Kemal,

)erdimiz öyle büyük dâvamız öyle az ki...
Vasıl dindirilir göz yaşlarımız
Öz ağlamazsa göz ağlamaz ki...»

6rtuğrul Muhsin, ölümüne ağlamak için bütün bir ömrün çok kısa ve iki gözün çok z, olduğunu söylüyor.

Herkes Atatürk'ün büyük bir devlet damı, kahraman bir asker, bir kurtarıcı, şi az bulunur kuvvetli bir hatip olduğunu ilir. Fakat edebiyatla ilgi derecesinden kaç kişinin bilgisi vardır? Atatürk, edebiyata Manastır İdadisinde merak sarmış. Nasıl merak sardığını kendinden dinleyelim:

«Edebiyatla çok temasım yoktu. Mer-kum Ömer Naci Bursa İdadısinden kovul-muş, bizim sınıfa gelmişti. Daha o zaman airdi. Benden okuyacak kitap istedi. Bü-ün kitaplarımı gösterdim. Hiç birini beğen-edi. Bır arkadaşın kıatplarımdan hiçbiri-i beğenmemesi gücüme gitti. Şiir ve ede-iyat diye birşey olduğuna o zaman mut-ali oldum. Ve ona çalışmağa başladım. Şiir ana câzip göründü. Fakat hitabet hocası iye yeni gelen bir zat, beni şiirle iştigal-en menetti. «Bu tarzı iştigal seni asker ol-naktan uzaklaştırır» dedi. Maahaza, güzel

O'ndaki bu güzel yazmak hevesi ve *azmak hevesi bende bâki kaldı.»*

iir cazibesi, bir Fransız şairinin hayat hak-kındaki şu şiirini tercüme etmesine yol aç-mıştır.

1) La vie est bréve
Un peu de réve
Un peu d'amour
Et puis donjour.

2) La vie est vaire
Un peu de haine
Un peu d'espoir
Et puis bonsoir.

Bu şiirin tercümesi, Atatürk tarafından oyle yapılmıştır:

1) Hayat kısadır
Biraz hayâl
Biraz aşk
Ve sonra Allahaısmarladık

2) Hayat boştur
Biraz kin
Biraz ümit
Ve sonra Allahaısmarladık

Atatürk fes devrinde.

Mithat Cemal Kuntay'ın hakkı var. Evet, O, şimdi «ölüdür, doğru, fakat öldüğü hiç belli değil...»

Hani bir vakitler; Kubilây'ı kestiler
Çün buyurdun: Kesenleri astılar
Sen uyudun, asılanlar dirildi.
Mustafa'm! Mustafa Kemal'im.»

Türk milletinin büyük yas günü «On Kasım» Cahit Sıtkı Tarancıdan dinlerken o günün gözlerimiz önünde canlanmamasına imkân var mı?

«Yıl otuz sekiz on kasım perşembe
Hatırdan çıkmayacak bir sonbahar
Sarsılıyor İstanbul yedi tepe
Yaman esmiş Dolmabahçeden rüzgâr.»

«Yaman esmiş Dolmabahçeden rüzgâr» mısraını bitirir bitirmez hâtıralarımız bizi (Tavaf) a götürüyor.

«Bir milletin melâlini söyler derin derin
Derya, önünde çırpınarak Dolmabahçenin.»

(İbrahim Alâaddin GÖVSA)

Ölümün uyandırdığı acının derinliğini, Halim Yağcıoğlu onbirinci ölüm yıldönümünde yazdığı (Kasım) şiirinde içten gelen bir duyuşla anlatıyor:

«İşte çınar yaprakları yerde sonbahar
Hasret yağıyor, hasret yağıyor gökten
On bir yıl oldu ayrıldık tatürkten
Öksüzlükler içinde vatan ağlar
Cap-ı yürekten.»

Bugün başka türlü mü?

Ziya Osman Saba, bu öksüzlük ıstırabını giderecek çareyi öğretmesi için Tanrıya yalvarıyor:

«Nasıl yok bileceğiz o güzel güneş yüzü?

Atatürk, kütüphanesinde.

Ana, baba değil bu, bizler Ata öksüzü
Tatmadık, bilmiyoruz, bu bambaşka yarayı
Öğret bize Ya Rabbim ah O'nsuz yaşamayı!»

Behşet Necatigil de, yurtla Atatürk ayrılmaz bir bütün olarak içiçe girmiş.

«Yurdun Atatürk olduğunu
Anladım Atatürk ölünce
Atatürk bu yurda
Ellerini verdi
Büyüyen çocuklarda
Atatürkün elleri.
Atatürk bu yurda
Gözlerini verdi,
Gökyüzü bir hazin mavi
Atatürk öldü öleli.»

Bu yurdun her köşesinde Atatürk'ten silinmez izler bulunduğu, her vesile ile hatırlanmasından da belli değil mi?

Cahit Külebi «Atatürk'e Ağıt» isimli uzun şiirinde:

«Davullar zurnalar döğende
Ben seni hatırlarım
Binip trene gzeende
Ben seni hatırlarım!»

Demiyor mu?

Arif Hikmet Par, hatırlamakla da yetinmiyerek gördüğünü söylüyor:

«Atam benim, Gazi Atam, her yerde seni görüyorum,
Cephelerde, şiirlerde, meydanlarda,
Şehitlerle içiçe, gazilerle yanyana
Samsun'da atının köpük yelesidir savrulan
Karadeniz dalgalarına karşı.»

Atatürk, yalnız hatırlanmakla kalmayarak, sevgisinin çocuklara da aşılandığını aşağıdaki şiirler pek güzel belirtiyor. Genç şairlerimizden Hasan Şimşek Atatürk'e hitabediyor:

«Adını çocuğuma öğrettim
Sığdırdım sevgini küçük kalbine;
Gözlerinin rengi gökte var, dedim,
Saçlarının olgun başakta...
Sonra saygıyla öptürdüm resmini
Alnıdır, dedim, yüzen şafakta...»

Jülide Gülizar Ergüven, «Zeynebime şiirler» inde halini çocuğuna şöyle anlatıyor:

«On kasım'ı bilir misin çocuğum?
Yıllar yılı bir kara gün oldu bize
Bakma bugünkü halimize
Biz ağlamasını bilmezdik evvel
İçimizden kan gitse.
Bir milletiz şimdi
Yedisinden yetmişine yas tutan

abi Paşanın muhakemesi. Resimde ayakta duran fesli A'rabî Paşadır. Muhakeme eden heyet sında solda birinci Sir A. Alisan, beşinci şahıs Rauf Paşa görülmektedir. Resim, 1882 tarihli The Grafhik'den alınmıştır.

Mısır hükûmetinin Abdülhamit ile münasebetleri, A'rabi Paşa meselesi ve Mısır saray ve hazinelerine İngiliz ve Fransızların haciz koymalarını anlatan bu enteresan makale, gizli lâyihalardan çıkarılmış vesikalara istinat etmektedir.

Yazan

Ziya ERKİNS

ngiliz - Fransızlar Mısırı nasıl haczetmişlerdi?..

Mısır milletlerarası müna-
etlerde, her vakit mühim
yer işgal etmiştir. Bu gün
de yine birinci plâna gel-
i görülüyor. Mısırdaki son
nedanın kurucusu Meh-
t Ali Paşa, Padişah İkinci
hmûda, umumiyetle vak'-
ivis tarihlerine geçmemiş
unan çok ehemmiyetli üç
lifte bulunmuştu.

Birincisi rakib ve amansız düşmanı olan sadrıâzam Koca Hüsrev Paşaya yapılmıştır. Bu teklif şudur:

«— Artık her ikimz de ihtiyarlamış bulunuyoruz. Şimdiden sonra dünya kayıtlarından âzade bulunalım. Medine-i Münevvereye yerleşelim, Ravza-i mutahhareye mücavir olalım. Ve bundan sonraki ömürlerimizi orada geçirelim» der.

Her nedense bu arzuya Koca Hüsrev Paşa muvafık cevap vermemiştir.

İkinci teklif Sultan Abdülmecide'dir. Bunda, Mezopotamya (İrak) eyaletini, yani eski Osmanlı teşkilâtında, Musul, Bağdad ve Basra vilâyetlerini, Mısır ve Sudana

mukabil olarak, miras yolu ile kendi evlâtlarına verilmesini istemiştir. Mehmet Ali Paşa, Mezopotamyanın, Mısırdan da zengin topraklara mâlik bulunduğunu biliyordu. Burayı istemekteki asıl maksadı başka idi. İrak kıt'asına hâkim olursa, Osmanlı devletinin zaafından istifade ile en kısa bir zamanda Suriye ve Arabistanda hâkimiyet kurmak kolaylaşacaktı Halbuki, bu arzuyu Mısırdan tahakkuk ettirmek pek mümkün değildi. Bütün tarih boyunca Mısır, daima kendi hududu içinde yaşamıştı. Bazı devirlerde kurulmuş olan Suriye hâkimiyetleri ise, mahdut ve geçici idi. İrakta kuvvetle yerleşmiş bulunan bir hükümet, pek kısa bir zamanda Araplarla meskûn olan tekmil Osmanlı vilâyetlerini padişahın elinden çekip koparabilirdi. Suriye ve Arabistana hâkimiyetini kabul ettirdikten sonra, oralardan Mısırı tekrar elde etmek Mehmet Ali Paşa için zor olmayacaktı. Bu arada, tabiatiyle Hicaza da sahip olmuş bulunacağından, Osmanlı padişahının halifelik sıfatını da kabul etmemeğe kalkacaktı. O, padişahı, yalnız Anadolu ve Rumeliye şâmil bir devletin başı olarak bırakmak istiyordu. Fakat Sultan Abdülmecid ve vükelâsı İrak vilâyetlerini, Mısır ile değiştirip Mehmet Aliyi Anadolunun cenubuna yerleştirmeği ve tekmil Arap ülkelerini kendisine açık bırakmağı kabûl edemediler. Bu suretle, bu çok mühim teklif te semeresiz kaldı.

Mehmet Ali Paşa, üçüncü teklifini, Sultan Abdülmecidi ziyaret için İstanbula geldiği zaman yapmıştır. Padişahtan, Mısırın idaresini bir başkasına ihsan buyurup, kendisini sadrıâzam nasbetmesini istirham etmiştir.

Pek te ehemmiyetli olmayan bir askerî kıt'anın başı iken, bin türlü tehlike ve entrikalardan sonra kendisine ve ahfadına Mısırda bir

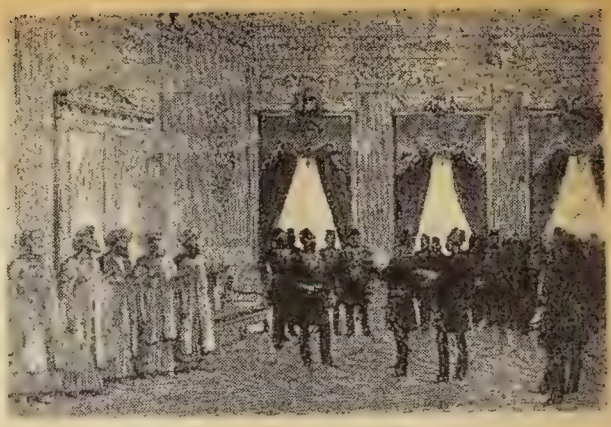

Hidive verilen bir nişan fermanının okunması merasimi. (Reuter Havas Ajansının Kahire direktörü M. Lesieur'un krokisine göre yapılmıştır.)

hâkimiyet ve saltanat sağlayabilmiş olan Mehmet Ali gibi cidden dâhî bir kimsenin, bütün bunları bırakıp sadrıâzamlığı istemesi, yabana atılacak bir mesele değildi. Sadaret makamı, her ne kadar, padişahtan sonra imparatorluğun en yüksek mevkii ise de, ileride azledilebilecek bir sadrıâzamın her hangi bir Osmanlı vezirinden fazla hiç bir imtiyazı olamazdı. Çocukları ve torunları için de bir makam açık değildi. Ancak o yüksek mevkide bulunduğu müddetçe imparatorluğun hâkimi idi. Abdülmecit ve vükelâsı, Mehmet Alinin bu çok tehlikeli teklifine de yanaşmamışlardı.

Bu hânedânın kurucusu olan bu Mehmet Ali Paşadan ve pek muktedir bir kumandan olan oğlu İbrahim Paşadan başka, bu hânedandan hiç bir ferd dedelerinin bu büyük zekâ ve kabiliyetlerine zerre kadar tevarüs etmemişlerdir. Bunlardan Hidiv İsmail Paşa, tek müsbet iş olarak 1868 de kendi kesesinden de bir milyon altın sarfiyle Süveyş kanalını açtırmıştır. Fakat buna mukabil ölçüsüz israfları Mısırı iflâsa sürüklemiştir. Bütün bunların neticesi olarak ta Kahirede ihtilâl kopmuştur. İngilizlerin müdahalesine karşı A'rabî Paşa adında bir mandan, daha ziyade arap-fellâh halka dayabir partinin lideri olarak taya çıkmış, vatanını istidüşmanlara karşı koruytedbirlere başvurmuştur. tarihte Osmanlı tahtında lunan İkinci Abdülhamit di ülkesinden sayılan vehayet kendisinin imtiybir valisi olan Hidivi aslateklememiştir. Buna mubil A'rabî Paşaya bir ngöndermek suretiyle kesini taltif etmişti.

Abdülhamidin siyaseti A'rabî Paşa vasıtasiyle Mmet Ali Paşa ailesini deMısırdan atmaktı. Buna hemen hemen muvaffakmak üzere idi. Fakat İngrin askerî müdahalede, atleri ve tahminlerin üsde çabuk ve kolaylıkla celer elde etmeleri, MehAli Paşa hanedanını Abhamidin elinden kurtard

Sultan Abdülhamit Mdan istediği neticeyi alayınca, bu sefer Akabeyedü. Burası, Filistin - Ihududu başlangıcında, deniz kıyısında idi. Abdimit bu ufacık kasaba içinelerce İngiliz politikacıladidişti durdu. Buranın politik ehemmiyeti madu. Bununla beraber, sdan bu devamlı ısrarın r

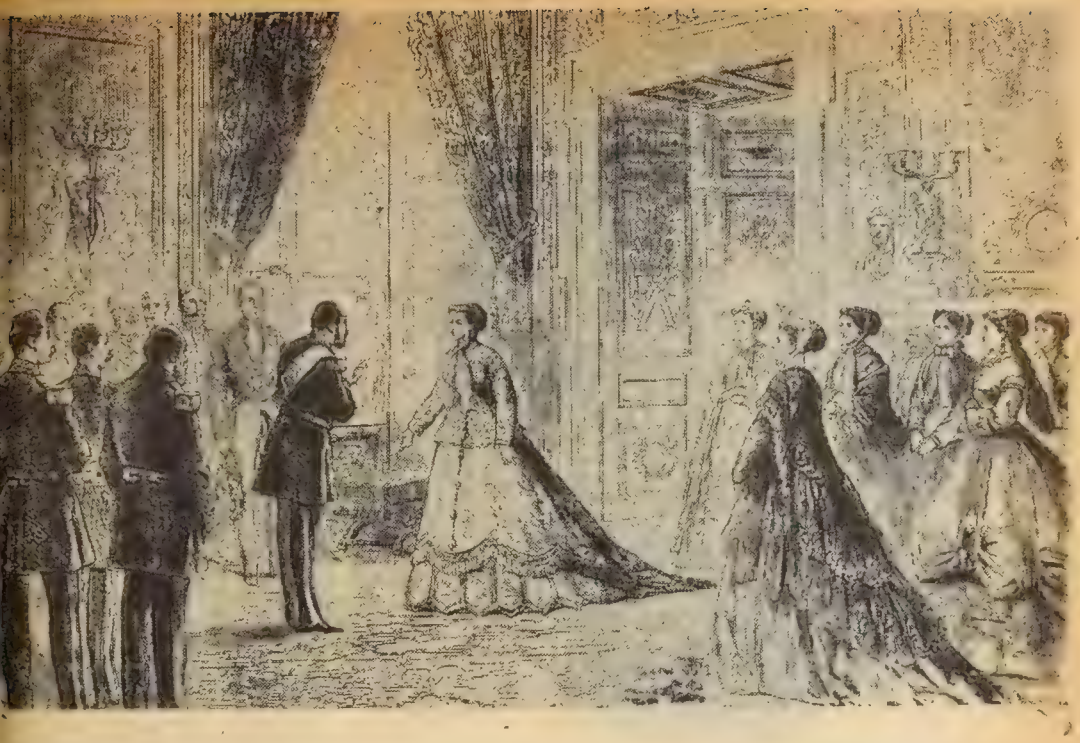

Hidiv İsmail Paşanın Londrada Kraliçe tarafından kabul edilişi.

i anlaşıldı. Burada zengin mrüt madenlerinin mevcu- etini bildirir dost made- at mütahassıslarının ra- ları Abdülhamide takdim ilmişti.

Hidiv İsmail Paşanın iflâ üzerine, alacaklı İngiliz ve ansız maliyecileri adlî ka- ülâsyon kararile ve Mısır kümetince, Mısır mahke- si kararıyle, tekmil arazi sarayları ve eşyasına ha- koydurdular. Arazinin 0 bin hektar genişliğinde luğu anlaşıldı. Bu arazinin lık geliri, altı milyon Os- nlı altını tutuyordu. Tek- l borcu da, yüz on beş mil- n altını buluyordu. Bura- bizce en mühim olanı, o ihte mahkemenin saray- ve eşyası üzerine koymuş lunduğu haciz kıymetleri- . Biz bu Mısır saraylarını o tarihteki hakikî değer ini bu vesika ile öğrenmiş lunuyoruz. Bu fiyatlar bi- o vakitki altın paranın satın alma kuvvetinin ne kadar yüksek ve mühim bulunduğunu da, daha vazih olarak ortaya koymaktadır.

Mısır Hidivleri hakkında lâyiha başlıklı mahkeme karar ve hükümlerini bildirir bir yazma defterden aldığımız hacizli malların tahmin edilen değerini gösterir listeyi olduğu gibi yazımıza ekliyoruz.

Liste şudur:

Mısır altını -takdiri kıymet-: Âbidin sarayı (150.000), bu saraydaki sanat eserleri ve kütüphaneler (150.000), İsmailiye sarayı (100,000), İsmailiye sarayındaki sanat eserleri ve kütüphaneler (35.000), Cize sarayı (150. bin), bu sarayın bahçeleri ve müştemilâtı (250.000), Cezire sarayı (150.000), Cezire sarayı muhafızhanesi (20.000), Cezire sarayındaki sanat eserleri ve kütüphaneler (40 bin), Cezire sarayı eşya anbarı mevcutları (30.000), Cize sarayı sanat eserleri ve kütüphaneler (60.000), Âbidin sarayının gümüş sofra takımları (80.000), Âbidin sarayının elbise takımları (45 bin), Ehlihal kasrı (180.000), Mansur köşkü (20.000), Helvan köşkü (30.000), Ramle sarayı (135.000), Ofna kasrı (15 bin), İskenderiye bahçesi (40.000), Bulak has ahırları (20.000), has ahırın at ve araba takımları (22.000), Bulak matbaası (60.000), Bulak matbaasındaki âlât ve edevat (20.000), Ehlilâl kasrı mefruşatı (50.000), Ramla kasrı mefruşatı (15.000), Mansure köşkü mefruşatı (5.000), Ehramlar köşkü mefruşatı (1.000), Emirgân yalısı (100 bin), Emirgân yalısı mefruşatı (30.000), Çamlıca köşkü (20.000), Çamlıca köşkü mefruşatı (8.000). Listenin sonu. Tarihi 1880).

Ziya ERKİNS

Katerina'nın bir portresi.

Kaynarca ve Yaş Muahede
Rus Çarlığına Karadeniz
Azakdenizi sahillerini ka
dirmıştır. Dniester n
Osmanlı ve Rus hududunu
kil etti. Bundan başka Ki
Kaynarca muahedesi Ru
ya Kırım Hanlığının da h
yesini vermişti, halbuki K
Osmanlı hükûmetine tâbi
Bu himaye, nihayet, 178
ilhak şeklini almış ve bu
nefret ve istikrah uyand
bir takım şartlar dahil
vukua gelmiştir.

Bundan sonraki muhar
muhasama keyfiyeti ilân
meksizin, Birinci Aleks
zamanında vukua gelmiş,
ye kadar sürüp, Rusyanın
ne düşen Beşarabyanın zı
neticelenmiştir. Bu muh
benin sonunda aktedilen
salâha, Bab-ıâlinin son ve
yük hatalarından biri olr
tur. Bu musalâha 16 m
1812 tarihinde Bükreş'te
zalandı; bir ay sonra Nap
on, büyük ordu ile, Niye
nehrini geçip Rusyayı ö

Tarih Boyunca Türk Moskof Düşmanlı

— 2 —

Yazan :

Ali Kemali AKSÜT

Kırım Hanı ile On ikinci Şarl'ın sefiri veziriâzamın karargâhında bulunuyorlardı. Yeni doğmakta olan Moskof imparatorluğunun cismini ve ruhunu temsil eden bu ganimetin kaçırılmamasını Baltacıya, âdeta yalvararak, tavsiye ettiler. Yazık ki, sözlerini dinletemediler; yazık ki, Çariçanın zahirî ve çekici delilleri ve nakden taşıdığı hediyeler dâvayı kazandı. Büyük Petro, bu suretle karısının amelî ve fiilî zakâ ve istidadı sayesinde, bütün ordusu ile birlikte, çenberden çıkıp kurtulabildi. Livonyalı küçük çamaşırcı, kocasının ölümü üzerine Rus Çarlığının başına geçirilen taçına tamamile hak kazanmıştı (*).

Petronun ve haleflerinin diğer muharebeleri, mütevâli savaşların devamı sırasında Avrupa ve Asyadaki emlâkini Osmanlı İmparatorluğunun vücudundan koparıp ayırarak bu koca devletin parçalanmasını mucip olan bir sıra muharebelerin azimet noktasını teşkil edeu Prut Muahedesiyle takarrür eyleyen durumu hiç değiştirmemiştir, fakat İkinci Katerina'nın Rus tahtına oturmasiyle Osmanlı devleti için felâketli bir muharebeler devresi açılmıştır.

Filhakika, Büyük Petronun başladığı işe devam derek, İkinci Katerina Kırımın ve Karadeniz'in şimal kıyılarının istilâsını üzerine almış; 1768-1774 muharebeleriyle 1782-1792 savaşları bu istilânın fiilen vukuunu mucip olmuştur. Küçük tehlikesine uğrattı. Bona Osmanlı devleti ile bir itt yapmak istedi. Eğer Bab yüksek menfaati icabında lan bu talebi kabul etse o meş'um Rus savaşı bam ka bir şekilde neticeleneb di. Eğer Osmanlı devleti bul etseydi İmparator Nap on (ki, dediklerine göre, N kova yahut Kiyef üzerine rümek plânları arasında m reddit kalmıştı) bu takd ikinci plânı tercih edecek büyük ordu Osmanlı kuvv riyle birleşerek bu su Moskof kışının öldürücü detlerinden sakınabilecekti te bu da gerek Osmanlı letinin ve gerek Avrup talih ve kadrini değiştirel cek bir fırsattı; yazık ki, da kaçırılmıştır.

Birinci Nikola tarafı yapılan 1828-1829 ve 1853- Kırım muharebeleri üzer

urmıyarak 1877-78 savaşına eçelim. Malûm olduğu üzere u son muharebenin, Avrupa arihinde, büyük bir siyasî eemmiyeti vardır, öyle ki, neceleri zamanımıza kadar terini göstermiştir. Maamafih, usları İstanbul kapılarına ka ar getiren bu muharebe, Çargrad» ın zaptına muvafak olamamıştır. Rusların Boazlara doğru ilerlediklerini ören İngiltere, İstanbul sulaına mühim bir donanma gönerdi. Padişah sulh talep etti e 19 şubat 1878 tarihinde Sulh mukaddemeleri» Ayasefanos (Yeşilköy) de imzalundu.

Ayastefanos muahedesinin ıtiva ettiği şartlar Osmanlı mparatorluğunu fevkalâde za ıf düşürüyor ve Çar İmpatorluğunu Balkanlara hâkim ir kuvvet haline koyuyordu. Avusturya ile İngiltere, menaatlerini tehlikeye koyan bu urum karşısında telâş ettiler. u devletlerle Rusya arasına öyle bir gerginllik peyda ldu ki, Moskoflar yeni bir uharebenin arefesinde buluuyoruz zannetti. Fakat Osman devletiyle vaki muharebede ayıf düşmüş olduğundan, en münasip vakitte Bismark tafmdan teklif edilen Alman avassutunu kabul eyledi.

Berlin kongresi, Rusya için elâketli neticeler verebilecek lan muharebeyi önledi. Buunla beraber, Ruslar Ayastefanos muahedesiyle temin olan menfaatleri küçülten bir akım fedakârlıklar yapmağa ecbur olmuşlardır. Bu kongenin son kararları Rusyada, üyük bir teessür uyandırmış e yalnız Avusturya ve İngilereye karşı değil, hattâ o amana kadar ananeye tebaan endisile iyi münasebetler teis edilmiş olan Almanyaya arşı dahi infial ve hiddet österilmiştir. Hulâsa, Almanın İngilizleri terviç ettiği ve bu suretle Çarlığın tarihî emellerine kavuşmasına en el olduğunu Rusya hiç bir aman unutmamıştır.

Berlin kongresi bir yandan Fransa - Rusya ittifakının, diğer yandan üçlü ittifakın Triple Alliance akdine de sebep olmuştur.

Rusya, taktiğini değiştirmek le beraber, hiç tahavvül etmez bir halde kalan ebedî hedeflerini teşkil eden kısmı bırakmıyordu. Birinci Cihan Harbi işte bu fikir haleti içinde vuku bulmuştur. Osmanlı devletinin Alman ve Avusturya tarafına iltihak suretiyle, son Cihan muharebesinde, büyük bir hata işleyip işlemediği meselesi, bir çok vesilelerle bahis mevzuu olmuştur. Merkez imparatorlukları tarafını iltizamen muharebeye katılmanın zarurî olduğunu kabulde Türk efkârı umumiyesi müttefikti;; çünkü karşı tarafta Rusya var dı. Osmanlılar katiyen emin diler ki, Avusturya ve Alman yanın muhasımı olan devletlerin yamında Moskoflar bulunduğuna göre, bunların galebesi Türkiyenin az çok yakın bir istikbalde mahvı demek olacağından Osmanlı devletinin tarafsız kalması hayalî bir şey olurdu. İşte bu düşünce ve bu mantıktır ki, Osmanlı devletini üç aydan fazla bir zamandanberi muhafaza ettiği tarafsızlığı terk ile mezkûr muharebeye katılmağa sevk etmiştir.

Osmanlı devletinin Rusya ile savaştığı son iki muharebe (1877-78 harbiyle 1914-18 muharebesi esnasında iş başına gelmiş olan muhtelif Rus hükûmetlerine ait olup, Lenin'in emriyle neşredilen gizli vesikalar bu hükûmetlerin Osmanlı İmparatorluğuna karşı beslediği fikir ve emelleri meydana koymuştur.

Bunu müeyyit olarak bahsetiğimiz vesikalarda, zikredilen bazı hâdiseler:

Baron Dözlidof, 1822 tarihinde Rusyanın Bab-ıâli nezdinde sefiri iken, Üçüncü Aleksandr'a gönderdiği bir raporda, «Boğazlara sahip olmanın tarihî, askerî ve iktisadî bir zaruret olduğunu» izah ediyor. Ve bu gayeye vüsulün çarelerini gösteriyordu. İmparator da bu raporun kenarına şu ibareyi yazmıştı: «Cenabı kadiri mutlak bize bu bahtiyar günleri görerek uzun bir ömür ihsan etsin. Katiyen eminim ki, o gün uzak yakın bir zamanda gelecek. Asıl dikkate değer olan cihet, münasip dakikanın fevt olmamasma meydan vermemektir.»

İkinci Nikola Çarlık tahtına çıktığı vakit, Rusyayı Uzak Doğuda arazi istilâsile meşgul bulmuştu. Bunun için hükümranlığının ilk yılları bu yeni toprakların daha kuvvetli bir hale konulmasına ait çalışmalarla geçmiştir. Osmanlı devleti üzerine yapılan tazyik, muvakkat bir zaman için gevşemiş, «Petersburg hükûmeti şarkta statükoyu muhafaza ile meşgul bulunuyodu. İşte bu vaziyeti, Osmanlı devletinin nüfuz mıntakalarına taksimi zımnında İngilterenin 1896 ve 1898 senelerinde yaptığı tekliflerin reddedilmesini sağlamıştır. Fazla olarak, Bağdat şimendifer hattının İkinci Sultan Abdülhamit tarafından, 1899 tarihinde Almanyaya tefvizi, Rus imparatorluğunu idare edenlerin açıktan açığa hoşnutsuzluğunu davet etmiştir. Bu şimendifer imtiyazı, filhakika, Rus menfaatine olarak evvelce şarkta teessüs eden müvazeneyi altüst ediyor, Rusyayı ikinci plâna düşürüyordu. Bu, şüphesiz, padişahın realist politikasının eseriydi.

Bu durum karşısında, Çar hükûmeti, Türklere karşı daha faal bir siyaset takibiyle, kuvvet kullanmanın muvafık olacağına hükmetti.

1900 da, Rus Dış İşleri Nazırı Mouravieff, bütün Rusların hükümdarı olan efendisine şu maruzatta bulunuyordu:

«İstanbul ile Boğazlara sahip olmak Rus politikasının en esaslı bir prensibi olarak yaşamaktadır. Rusya rakiplerinden evvel oraya varmağa âmade olmalıdır. Yirminci asır da Rusyanın en büyük hedefi Boğazları elde etmek ve orada kuvvetli surette yerleşmektir.» (Devamı var)

Yusuf Kemal Tengirşenk, seyahate çıkarken uğurlıyanlar arasında. (Yanında Konya mebusu Fuat Ziya, eski Polis Müdürü Sadettin, Erkânıharp miralayı iken Manisada intihar eden Sırrı bey.)

inkılâp tarihimizde büyük yeri ve rolü olan:

YUSUF KEMAL TENGİRŞENK

HÂTIRALARINI ANLATIYOR

— 5 —

Sayın Tengirşenk, meşhur Moskova seyahatini de şöyle anlattı:

— Onbir mayısta Moskova yoluna revan olmak üzere, Ankaradan hareket ettik.

Bütün mahrumiyetlerine rağmen, Ankaradan ayrılış insanın garibine gidiyordu. İkamet ettiğimiz Darülmuallimin koğuşlarının bile, kendine mahsus, sıcak, samimî bir havası vardı. Meclis ise bambaşka bir âlemdi.

O sırada Ankara valisi olan meşhur Şeyh Galip, yani hakanın, hele Ramazan münasebetiyle, mebus falan tanımadan nakzısıyam (alenen oruç yemek) edenleri adım adım takip ettirişine rağmen, Ankaraya ısınmış, alışmıştık. Hakan bir gün, bana da, oruç tutmayışıdan dolayı serzeniş etmek istedi. Ankarada seferi sayıldığımızı söyledim. Hakikaten de öyleydi. Hiç birimizin ne doğru dürüst bir evi, hattâ odası, ne de dilediği gibi karın doyuracak bir sofrası, mutfağı vardı. Fakat Hakan böyle mazeretlere kulak asan bir adam değildi. Israr etti. Dayanamadım:

— Allah Allah... Cennete gitmek istemiyorum canım... Cehenneme gitmek niyetindeyim, ne karışıyorsun?

Sayın Tengirşenk, Hakanın bu halini anlatırken, benim de, yine ayni tarihte Ankarada, bizzat şahidi olduğum, çok garip bir «Oruç bozanları takip vak'ası» hatırıma geldi.

Mebuslar hattâ Vekiller gibi, Meclis mensubu memurlar da, yemeklerimizi, Meclis binasının karşısındaki Millet bahçesinin salaş bir sahnesi de bulunan kapalı yerindeki lokalarda yerdik.

— Ramazan gelince, Hakanın korkusundan, sofralarımızı, sahneye, kapalı perdenin arkasına kurmağa başladılar.

Öğle vakitleri birer ikişer sessiz, sadasız, arka kapının her basamağı bir başka türlü sarsılıp gıcırdayan merdivininden, sahneye dalar, oturur küçücük bir tabak, çatal s çıkarmamağa dikkat edere hiç konuşmadan alelâcele k nımızı doyurmağa bakardık

Bir gün yine böyle, yeme teydik. Hiç unutmam, o sır da Büyük Millet Meclisi Ba kâtibi bulunan Recep (Peker Sihhiye ve Muaveneti İçtim iye Vekili Doktor Rıza Nu Kastamonu mebusu Dokt Suat gibi bir çok milletveki leri ile Dahiliye Vekili Car bey de sofradaydılar.

Kurufasulyeleri bitirmiş, lâva başlamıştık ki, bir gür tü ile, sahnenin perdesi açıld Can hevliyle denecek bir h yecan ve telâşla, yerlerimi den fırladık. Sandalyeleri d vire devire, arkadan kaçm ğa çalışırken, karşımızda A kara polis müdürü ile bir sü maiyetini bulduk.

Hakan da, gelmiş,bu hak katen sahneye lâyık komediy

Yusuf Kemal Tengirşenk

ktan homurdana homurda-
seyrediyordu.

Vakıa, o gün, Dahiliye Ve-
i Cami beyin hem kendisi-
hem bizi şefaatiyle, Haka-
ı şerrinden güç halle yaka-
kurtardık ama, bir daha ne
ıda, ne de başka kaçak bir
rde, oruç yemek imkânını
lamadık.

Rahmetli Hakanın daha ne
rabetleri vardı.

Şimdi, onları hatırlıyarak,
ıkaranın, hattâ o Hakanlı
nlerini de hasretle anarak,
l mevzua geliyoruz. Sayın
suf Kemal Tengirşenk, de-
m ediyor:

— Ankaradan trenle Ulu-
laya gittik... Orada, Sivas-
ki Amerikan misyonuna men
p bir kadının verdiği kam-
netten istifade ettik. İçine
attığımız kalaslara yan ge-
oturarak, bu kamyonetle,
l demeğe bin şahit isteyen
ğları, bayırları aşarak sarsı
sarsıla, Erzuruma vardık.
ümüzdeki âlemden tamami
bihaber, olduğumuz için,
r ihtimale karşı, aşı namına
varsa, hepsini ayrı ayrı yap
dık. Tam hareket edeceği-
z sırada, Erzurumda sefer-
rlik oldu. Nereye?. Kime
rşı?.. Belli değil... Fakat şa
sı yok, seferberlik bu...
resiz, biz de Kâzım Kara-
kir Paşa kuvvetlerine katı
ak, Horum tepelerine git-
. Kâzım Orbay da o sırada
rabekir'in Erkânıharbiye re
bulunuyordu. Bir müddet,
rum'da kalmağa mecbur ol
k. Çünkü karşımızda, geçit
rmeyen, Ermeni ordusu var:
rs, Sarıkamış falan hep on
ın elinde...

Ermenilen üzerine yürüye-
ecek miyiz, yürüyemiyecek
yiz; henüz kestirebilen yok.

Bolşevikler de vakıa, Taş-
k olduklarından dolayı İn-
izlerle işbirliği yapmış bu-
ıan Ermenilere iyi gözle bak
yorlar ama, onlar da bizim
ıi, sade uzaktan seyirci...

Biz. Horum dağında, bu va

Yusuf Kemal Tengirşenk, Hariciye Vekili olarak Londraya giderken İzmitte yapılan tak.

ziyette, müteredditi beklerken, Ankaradan: «Bir an evvel Rusyaya gidin» diye bir telgraf geldi.

Çaresiz, karadan gitmeğe karar verdik. Ertesi sabah, yola çıkmak üzere arabaya bin miştik ki, elime, Kâzım Karabekir Paşanın göndermiş oldu ğu İstanbul gazetelerini tutuşturdular. Şöyle bir göz gezdirince, bir de baktım ki, birinde hem benim, hem de Bekir Sami ile Mustafa Kemal Paşanın idam hükümlerimiz, öbürlerinde de Sevr Muahedesi hulâsaları... Hiç unutmam, bu gazeteleri Bekir Samiye uzattım :

«— Al!.. İşte senin idamın... İşte benim idamım... Haydi, artık geri dönmek yok!..»

Ve arabacıya seslendim:

— Çek arabacı!..

Bayezit tarafından Aras ete ğini takiben, İran toprağına geçtik. O geceyi burada bir yerde geçirmekten başka çare yoktu.

Şunu da söyliyeyim ki, yalnız Bekir Sami ile ben, ikimiz değiliz. Bizimle birlikte giden Doktor İbrahim Tali, Miralay Seyfi (bilâhare paşa) Bakû sefaretimiz kâtiplerinden iki genç, Bekir Saminin oğlu Şevket ve altı da silâhlı muhafız var. Yani bir kaç aralı ve atlı bir kafile halindeyiz.

Her ihtimale karşı, koruyucu bir tedbir olmak üzere de kollarımıza Hilâliahmer bandları takmışız.

Zira pasaport, vize mize gi bi şeyler, hak getire...

İran toprağına girince, tesadüf ettiğimiz ilk köyün yakınında bir yere portatif karyolalarımızı kurarak, molayı ver dik.

Hava kararınca da, serildik yattık. Tam uykuya dalarken, üstümüze bir yalım ateştir baş ladı.

Neye uğradığımızı bilemedik. Bereket versin ki, kimse nin burnu kanamadı.

Ertesi günü durumu inceleyince, İngiliz taraftarı olduğu anlaşılan İranlı gümrük memurunun bir tahrikine hedef olduğumuzu anladık. Bir rivayete göre de, bizim muha fızlardan bir kaçının ziyaretine gittikleri, evvelden tanıdıkları bir hafif meşrep kadının kapısından «münhal yok!» diye geri çevrilmelerine sinirlenerek ateş edişleri üzerine, mukabeleye uğramışız.

Her ne hal ise, birbirimize geçmiş olsun diyerek, sabah-

leyin tekrar yola çıkmak üzere iken, İran gümrük karakolundan: «Sizi Miralay Cavit bey istiyor» diye haber geldi.

Bekir Sami bey gitti.

Cavit bey;

«Şimdi mevsuk bir yerden haber aldık. Ermeniler Aras kenarından bile kuş uçurtmuyorlar. Derhal geri dönün!»

Demiş.

Tasavvur edin. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti Hariciye ve İktisat Vekilleri ile maiyetleri erkânı... Moskova yolunda... ne halde?

Çaresiz, geri döndük. Fakat, ne bahasına olursa olsun, mutlaka Rusyaya geçmek, Moskovaya gidip, bolşeviklerle temasa gelmek kararında olduğumuz için, başka bir yol takip ederek, Trabzona gittik. Orada, Rüştü Paşaya masafir olduk.

Çünkü, o sırada bütün Karadeniz kıyıları gibi, Trabzonda, bizim, yani Kuvayi Milliyeciler için pek tekin değildi. Anadolu içlerinde kollarımızı sallaya sallaya, göğsümüzü gere gere her tarafa rahatça ve emniyetle gidip gelebilirdik ama, İstanbul hükûmetile, düşman tesirleri altındaki bu kıyılarda, mümkün olduğu kadar kimesye görünmeden, çok ihtiyatlı harekete mecburduk. Bu sebeple, Rüştü Paşanın, şehir dışında, tepedeki Soğuk su sayfiyesinde bulunan köşkünde kaldık.

Ertesi gece de, yine kimseye görünmeden, gizlice liman haricinde bir yere inerek, bindiğimiz bir motorle denize açıldık. Rize civarındaki meşhur çetecilerden Mataracının köyüne vardık.

Evinde yemeklerimizi yedik. Ertesi günü, yine motorla, bunu geçerek, bolşeviklerin elinde bulunan Toapse limanının yolunu tuttuk.

Tam sahile yaklaşacağımız sırada, birdenbire bir mitralyöz ateşile karşılaşdık. Meğer, Suçi önlerinde imişiz.

Derhal bayrak çektik, işaret verdik. Ateş kesildi. Bir motorla gelen bolşevik memurlara evrakımızı gösterdik, derdimizi anlantmak istedik ama, onlar bizim, biz de onların dillerinden anlamadığımız, içlerinde tek Fransızca bilen de bulunmadığı için, bir türlü anlaşamadık. İşaretle limana davet ettiler. Gittik. Dil bilen memurlarla konuştuk. Armavin'e gitmemiz lâzım geldiğini söyliyerek yol gösterdiler. Oradan Toapsaya gittik ve Moskova trenine bindik.

Bu Karadeniz yolculuğunun, hâlâ nutamadığım en tuhaf ve hoş tarafı şuydu. Armavirde Bekir Sami beyle beraber, Sovyet lokantasına gittik. Zaten yemek yiyecek başka y yoktu. Burada, halk arasın bir yere ilişerek, darı çorb ve darı pilâviyle kapkara k mur bir ekmek parçasınd ibaret yemeği kemali iştiha yedikten sonra, adam başına zim paramızla otuz para v dik.

— Sonra, Moskovada?

—— Hayli kaldık. Çok hü nükabul gördük. İstediğin bütün büyüklerle ve bu ara Lenin ve Stalinle görüşti Bir çok noktalarda anlaşm lara vardık. Bütün bunları zun uzadıya anlatmak zama gelecektir.

ESKİ İSTANBUL ESNAFI

Seyyar Berberler

50, 60 yıl önce İstanbul sokaklarında, bu resimlerde gördüğünüz gibi, seyyar berberlere sık sık rastlanırdı. O zaman memleketimizi ziyaret eden ecnebiler bu esnafın resimlerini çeker ve dönüşlerinde, bol bol memleketimizin reklâmını (!) yaparlardı. Burada göreceğiniz resimler, ecnebilerin pek rağbet ettikleri kartpostallardan iki tanesidir.

Esir pazarında hareme bir cariyenin satılması.

Haremden Mektuplar: 5

II. Bayezit'in Karısına Yazılan Mektup

İlk defa neşrettiğimiz bu mektup, saraya mensup bir sultanın Kızılbaşlara taraftar olması yüzünden başına gelen felâketleri açıklamaktadır ki, tarihimizin mühim bir meçhulünü aydınlatmaktadır.

Yazan : M. Çağatay ULUÇAY

II. Bayezid'in kadınlarından birisi de şehzade Mahmud'un anasıdır. Bazı kaynaklar bu kadının adının Bülbül olduğu yazıyorlarsa da, tevsiki güçtür. Şehzade Mahmut, Kastamonu sancak beyi idi. 1504 (910) da Manisa sancak beyliğine tayin edildi, üç sene sonra burada öldü. Cenazesi adamları tarafından Bursaya götürüldü ve gömüldü. Anası tarafından mezarı üzerine bir türbe yaptırıldı.

Sultan Mahmud'un; Orhan, Emir, ve Musa isimli üç oğlu ile Ayşe ve Hançerli Fatma Sultan adında iki kızı vardı. Oğulları şehzadeler badiresinde, Yavdz Sultan Selimin emriyle Bursada boğduruldu ve babaları künbetine gömdürüldü.

Kızlarından Ayşe ve Hançerli Fatma Sultanların kimlerle evlendiğine dair vesika ve tarihlerimizde bilgi yoktur. Bu kızlardan birisinin Mehmet bey ile evlendiği, bu evlenmeden Kasım Çelebi ve Mus-

tafa Çelebi adında iki çocukları olduğu anlaşılmaktadır.

Topkapı sarayı arşivinde, kim olduğu tesbit edilemiyen ve imzası, giriftliğinden dolayı okunamıyan fakat Hasene veya Hüsniye olması muhtemel bulunan bir kadına ait iki mektup vardır. İkinci mektubun yardımiyle birinci mektubunda Sultan Mahmud'un anasına yazıldığı anlaşılıyor. Mektupta Sultan Mahmut kızının iftiraya uğradığı ve bu yüzden kocasından ayırtmak istenildiğini, bunun önlenilmesi rica ediliyor. Ne şekilde hareket edeceğine, kimlere mektup yazacağına dair de direktifler veriliyorr.

Mektupta Mustafa Paşa ve Pirî Paşa adlarının geçmesinden anlıyoruz ki, devir, Yavuz Sultan Selimin Kızılbaşlarla mücadele ettiği zamandır. Bu kadının da, kızılbaşlığa veya kızılbaş mensuplarına sempatisi vardır, hattâ, onların faaliyetlerine karışmıştır. Mektubun bir yerinde: «Benim sultanım, bu hataydı, bu üftadeden sadır oldu» demekle de, kendisine vurulan damgayı kabul etmiş oluyor. Yine mektuptan anladığımıza göre, bu iftira birinci defa olmamıştır. Zira mektup sahibi, «bu defa da» bir af rica etmektedir. Kocasına sancak beyliği verilmemesinin de, birinci hâdiseden münbais olduğu sarahaten anlatılmaktadır.

Mektubun, en karakteristik bir tarafı, bugün, komünistlik nasıl siyasetimizce menfur ise, o devirlerde de kızılbaşlığın, devlet siyaseti için affedilmez bir suç oluşunun açıklanmasıdır. O kadar ki, hükümdar, yeğenine karşı bile en sert cezayı vermekten çekinmiyor.

Mektuptaki bazı izlerden bu mektubu yazan kadının, Ayas adlı bir devlet büyüğüüün hanımı olduğu anlaşılıyorsa da, kesin olarak hüküm verilemiyor. Ayni zamanda Piri Paşa, Mustafa Paşa, Ayas, oğlu Mustafa, Akhisarlı Sarı Ahmet Paşa kızı ve Şami Hatun oğlunun da adları geçiyor. Mektupta Sultan Mahmut kızının bir iftiraya kurban olduğu, üzerine kızılbaşlık damgası vurulduğu, yapmak istedikleri düğüne engel olunduğu, göz hapsine alındığı, kocasının yanına gönderilmediği ve kocasına sancak verilmediği açıklanıyor. Evvelce yaptığı yardımlar gibi, bu sefer de kendisine yardım yapılmasını rica ediyor.

Bir harem kadını. ((Son asırlara ait bir gravürden)

Hazreti sultanım;

Yüz acz ü mezellet türabına koyup devamı devlet ve izdiyadı rif'at ed'iyeleri taze ve muattar kılındıktan sonra, arzı daşte-i hakire budur ki, bu üftade hakkında sultanım hazretlerinin iltimasları makbul olunub bu fakireye icazet verilmeyip avk olunmaktan ziyade vahmü havf ederdim. Ol ecide bendezadeleriniz geldük te adüvlerimizden bir mazarat yetişmeden bir cemiyetcik edip sünnet-i Resul yerine varsun deyu sultanım hazretlerinin eyyamı devletinde ol kaziyeye şuru' olunduğu gün, Şami-Hatun oğlunun adamısı bir hafta imiş, validesi evinde mahfuz imiş, gelip Pirî Paşa emretti, davarları verün deyu da varları taleu edip davarların paşa marifeti ile teslim ettük, ertesi giderim deyu gittikten sonra bir hafta mikdarı durup Ayas bendenüz gittiği günün ertesi gelüp Mustafa Paşa bizi avk etti Hüdavendigârdan harç lık ve icazet alalum fakire-i a lın gidün dedi. Pirî Paşa menedüp şimdi seferden avdet eti. Oturaksuz varup efendin ile mülâkat ettükten sonra mektup getür icazet alalım deyu cevap ettükte emir Hüdavendigârın her nice emretseler muti' ve münkadız dedük. Ol hod bize âl eder miş, kaziyesin tamam görmüş imiş, ertesi ol zikrolan adem iskelei geçtikten sonra sultan Ahmet oğlu Süleyman Çelebi ümmi vledi yanında olan Cevher ağa gelüp Pirî Paşa dün emretti gelüp üzerinizde duram, ne kimesne içeru gire ve ne taşra çıka dedi. Elden ne gelür Pirî Paşa hatununa sultanım huzurunda Zühre nam çengiyi anmış idim. Anlara mahsus adam olmağın isal edüp yine bu üftadeden ne günahı sâdır oldu ki, bu ukubete müstahak oldum deyu haber gönderdükte vallahi zevç-

·inden gelen adem ile Mus-
fa Paşa kenduleri erlerine
ndermek murat idüp Hüda-
vendigâra arzetmek murad
icek müfid düşmeyüp Hü-
k bizim paşa men idün Hü-
vendigâr huzurunda Mus
fa Paşa fısıldayup arz
ün deyucek Hüdavendi-
r nedir deyu teftiş et-
kte Sultan Mahmut kızın zev
ne gönderelim demiş. Öyle
sa ben ol canibe gittüğüne
mat etmezem. Üzerinde ağa
r mı demiş, yok dedükte ü-
rinde âdem kon deyu buyur
uş, ol ecldeu âdem kodu-
r deyu haber göndermiş, bu
ektubu yazarken Akhisarlu
ırı Ahmet Paşa kızından a-
m geldi, ol hinde Pirî Pa-
yanında imiş, bu varaka
al olundu. İmdi benim devlet
sultanım, bu cariyenin ah
ili diğergün oldu. Hiç bir
çhile elem yetiştiremediler.
kibei kızılbaş savt-ı sadasın
ir kelime okunamıyor) lânet
zılbaşa ve ana tâbi olana.
ndi bu üftadenin ahvali di-
rgün oldu. Eğer sultanımdan
mmet ve inayet yetişmezse,
kıbet Mihrihan gibi olmak
ukarrerdir. Benim devletlû
ltanım, ol er yanında bu üf-
denin cümle günahı Asina-
e-i saadete varup bu üftadeye
esnet olduğunuzdur. Vallâhi
billâhi ve tallâhi dahi gü-
ahım yoktur. Çün bu üftadei
u girdaptan halâs ettünüz
illi halâs etmesine himmet
inayet idün. Heman bunun
dbiri devletlû sultanım bu-
ur ki, Şamı-Hatun oğluna u-
k ile mektubu şerifiniz gön
erüp bu üftade ile arasın ıs-
h idüp bu asli namerbut ka-
ye, senden umulmaz, elbette
nim hatırım için arada olan
ürudeti def ü def' edüb asita-
e-i saadete mektup gönderüp
n anları zaptetmeğe kadirim
azet alup geçüresin denile. E
r adem gönderdim icazet ver
ediler derse, benim devlet-
sultanım varan adem dev-
tlû beyin şefkatnamesi var-
ar, Asitaneye varup icazet
alım diye ve sultanım dahi
itanei saadete şefkatname

Bir harem tipi.

gönderüp Pirî Paşadan ve Mus
tafadan iltimas idüp bu fakire
ile Mehmet beyin arasını ıslah
idüp zevçleri canibine gitmeğe
icazet almasına himmet edin.
Eğer Anadoluya geçürmezse-
nüz Rumelide sancak alıverin
deyu mektuplar inayet etmesi
ne himmet buyurasız. Yoksa
bu üftadeyi bî-günah Sekban-
başile paşasından helâk olmak
mukarrerdir. Benim sultanım,
bu hataydı, bu üftadeden sadır
oldu, mecruh olduğum sebep-
ten ve Gevher sultan hatırı
için bendeleriniz huzuru şerif
te iken kemali irsal idüp pa-
şalara mektup gönderün deyup
tevekku'lar etim. Asitanei şe-
rifte müfid düşmedi. Eğer öy-
le olsa şimdi bunlara mürte-
kip olmazdık. Elimizden ne ge
lür, iş takdirindir. Her an dev
letlû sultanımdan himmet ve
inayet umarım. Zevcim olan
kimesne canibin tutmak ile
bu kaziye faslolur, yoksa ka-
bil değildir. İhtiraz ederim ki,
bir gün bendelerinizi dahi ya-
nımdan çeküp alup bu üftadei
abdal âbad hapsedeler, yahut
katledeler. Düşmanlarımız hod
fırsat arayıp dururlardı. Bu
kadar olduktan sonra nice tür
lü fesat ederler. Mürüvvet sul
tanımdan gerektir. Kendü üfta
denizin, devletlû başın için he
man Paşaya ikdam idüp fuka-
rayla Mehmet beyin arası ıs-
lah olmak etem muradımdır.
Araların ıslah etmek gereksin
denile. Paşaya sultanımdan
hüsnü hulkile olıcak ta-
mam olur ve illâ bu üftade
arada zayi olurum. Sultanımın
asitanei şerifine varmak ile
adımız kızılbaşa gider.

El-hakire
Hasene? Hüsniye?

Mektubun sağ yanında:

«... Ve Mehmet bey ol hinde
hapsolunmuş sultanımın âli
dergâhından umulmazdı. Şim-
diki halde Şami-Hatun oğlun
dan gelen adem bizim bazı
hizmetkârlardan Acem ahvalin
teftiş etmiş, şöyle ki sultanı-
mın mektubu şerifile Mehmet
beye ademi varmıya nice tür-
lü fitne fesat dahi iderler. Gi
den âdeme paşalar 0 gün ge-
lüp harçlık getüresin deyu za
hir durugun virmişler. Devlet
lû sultanım bu üftadeye hezar
hezar destigir oldunuz. Radiyal
lah ve Muhammed'el-Mustafa
aşkına bu defa destigir olması
na himmet ve inayet buyurasız
İndallah müsab olasız ki, bu
biçarenin sultanımdan özge se
nedi ve mesnedi yoktur. Der-
man sultanımdan metanet Al-
lahü Taalâdan. Dahi bu üftade
den deyim ki baki ahval sul-
tanım hazretlerinin lütfuna
menuttur. Baki rükka bu mik
dar yazıldıktan sonra Mustafa
bendenizi Pirî Paşaya gönde-
rüp sebeb-i günahımız istifsar
ettük vallahi benden olmadı,
Mustafa paşa arzetti. İnşallah
babanı dahi ısmarladık, gelür
bu canipte sancak virürüz de-
miş. İmdi devletlû sultanım,
bu üftadeye bu defa dahi him
met ve inayet idüp destigir o-
lun, ıslah yüzünden ol canibe
ve paşalara mektu-ı şerif ile
bir yarar himmet idüp
ve paşaya ikdam buyurun.
Cümlei fesada sebep paşadır.
Baki inayet ve mürüvvet sul-
tanımdır. Bu vadi-i hayriye-
de sultanımdan özge penahım
yoktur. Bu kaziye Ayas ben-
deniz gettüğü günün yarında-
sı vaki oldu (1).

(1) Top. Arş. No. E. 10330

Vidin Destanı

Bu sayfada okuyacağınız Vidin Destanı, ilk defa Yeni Tarih Dünyası ile neşredilmekte ve tarihimizin bir safhasını aydınlatmaktadır.

Yazan: Mehmed Halid BAYRİ

Hususî kütüphanemizdeki yazma dergilerden birinde «Destan-ı Muharebe-i Vidin» başlığı altında yirmi üç dörtlükten mürekkep uzunca bir destana tesadüf ettik. Son dörtlüğünden «Fakirî» mahlâslı bir saz şairi tarafından söylendiği anlaşılan bu destanın nihahetinde «18 Muharrem 1295» tarihi de açıkça okunmaktadır. Şu halde Âşık Fakirî'nin, destanını 1877-1878 Türk - Rus Savaşı münasebetiyle düzenlemiş olduğuna hükmetmek yerinde olur.

Bilindiği gibi, Paris Andlaşmasının (1856) Karadenize ve Boğazlara ait hükümleri, Kırım Savaşından yenilerek çıkan Rusyanın güneye doğru yürümesine ve Türkiyeye saldırmasına engel oluyordu. Ancak, Kırım Savasından sonra, 1870 - 1871 Almanya - Fransa Savası çıkmış, bu savaşta Fransa yenilmiş ve bu yüzden kudret ve nüfuzunu hayli kaybetmişti. Halbuki Fransa, Paris Andlaşmasını imzalayan Avrupa devletlerinden biriydi. İktisadî menfaatleri itibariyle de Türkiyenin toprak bütünlüğünü korumak isteyenlerin başında Fransa geliyordu.

Fransanın kudret ve nüfuzunu kaybetmesiyle. Paris Andlaşmasına saygı gösterilmesi için ilk ve temel şart olan kuvvetler muvazenesi Türkiye aleyhinde bozulmuş oluyordu. Rusya bu fırsattan faydalanmış, Paris Andlaşmasının Karadenizde savaş gemisi ve askerî tersane bulundurulmamasına dair olan maddelerini kaldırtmıştı. Bu suretle artık kolları çözülen Rusya, durmadan Türkiye aleyhinde çalışıyor, Karadenizde kuvvetli bir donanma hazırlıyordu. Bununla beraber, eski hıristiyanlık propagandasına yeni ırk birliği, Slavlık propagandasını da ekliyerek, Balkanlarda çoğunlukta olan Sırp ve Karadağlılar gibi Slavları, Rusların telkiniyle kendilerini Slav sanan Boşnak ve Bulgarları da Türkiye aleyhinde kışkırtmağa koyulmuştu. Bunların menfaatlerini sağlamak maksadiyle Rusların İstanbul elçisi de Türk devlet adamlarını aldatmak için uğraşıyor ve sıkıştırıyordu.

Aralarında milliyet fikri yayılmış ve genişlemiş, millî duyguları kuvvetlenmiş olan Balkan Slavları, Rusyanın teşvik ve yardımiyle umumî bir ihtilâle hazırlanıyorlar, buna mukabil padişah ve devlet adamları, İstanbulda havsalaya sığmayan bir gaflet içinde vakit geçiriyorlardı. Üçüncü Napoléon İmparatorluğunun düşmesinden beri Fransanın devletler üzerinde nüfuzu pek azalmıştı. İngiltere doğu işlerinde başlı başına Rusyanın karşısına çıkacak bir durumda olmaktan uzaktı, Almanya ve Avusturya ise, Rusya ile birleşmişlerdi. Hasılı doğuda Rusya tek hâkim haline gelmişti.

Siyasî durumun lehine dönmesinden faydalanan Rusya, önce Bosna-Herseklileri, sonra Bulgarları ayaklandırdı, Sırp ve Karadağlıları da Türkiye üzerine saldırttı. Türk ordusu, her zamanki kahramanlığiyle Sırpları pek çabuk ezdi, Karadağlılar da çok hırpalandılar, Bosna-Hersek ihtilâli bastırıldı, Bulgarlar da şiddetle terbiye edildi. Bunun üzerine Rusya, daha ziyade perde arkasında kalamıyacağını anlayarak, yüzündeki örtüyü atıp harekete geçti. Savaş ilânına bile lüzum görmiyerek 1877 senesi ilkbaharında Rus ordusu Türkiye sınırlarını aştı.

Türk ordusu, Bosna-Hersek, Bulgar, Sırp ve Karadağ isyanlarını bastırmak için aylarca uğraşmış, yorulmuştu. Böyle olduğu halde Rus saldırışı önünde şiddetle dayandı. Bu dayanış, Rusyayı âdeta şaşırtmıştı. Rus ordusu, sayıca Türk ordusundan üstündü. Ayni zamanda Eflâk - Buğdan Beyi de (Romanya), Ruslarla birlikte döğüşüyordu. Türk ordusu, Avrupada Plevne, Anadoluda Erzurum vizyonlarında kahramanca çarpıştı, fakat sarayın savaş işlerine müdahalesi dolayısiyle neticede yenildi.

İşte bu savaş sırasında Eflâk - Buğdan Beyi (Romanya) Tuna yalılarındaki kalele-

rimizden biri olan «Vidin» üzerine yürümüştü. Vidın kalesi, esasen pek kuvvetli olmayan sınır savunma merkezlerinden biri sayılabilirdi. Ancak Romanyalılar, kudurmuş gibi hareket ettiler, Vidin'i on iki gün, geceli gündüzlü topa tuttular, kasabanın taşı, toprağı kana bulandı, nice gelinler ve kızlar şehit düştü, nice yavrular öksüz ve yetim kaldı, görülmeyen işler başa geldi, hasılı halk, her türlü fedakârlığı katlandı, kale kumandam İzzet Paşa da, kaleyi vermemek için ne yapmak lâzım geliyorsa, yaptı, nihayet bütün ümitlerini kaybettikten sonra, Vidin'i düşmana bıraktı.

Âşık Fakirî'nin destanı, bu büyük facia, bu acı âkıbet önünde dökülen kanlı gözyaşlarından ibarettir. Destanını 1877-1878 savaşı esnasında söylemiş olduğuna göre şairin, Ondokuzuncu asrın son yıllarında yaşadığını ve İkinci Abdülhamidin ilk saltanat yıllarını idrâk ettiğini kabul etmek zarurîdir. Destanından başka mahsulleri bulunması tabiî ve muhakkak olan Âşık Fakiri'nin biz, yalnız bir de koşmasını elde edebildik. Bunların dışında «Halk Bilgisi Haberleri» Dergisinde onun dört koşmasının Ziya Günalp tarafından neşredildiğini görüyoruz (C. VI, S. 246). Hayatının aydınlatılması ve şairliği hakkında kesin bir hüküm verilmesi şimdilik kabil olmayan Âşıkın Vidin ahalisinden olması akla gelebilirse de, herhangi bir vesikada bu hususu teyit edecek bir kayda ratslayamadık. 1877-1878 Türk - Rus Savaşına ait vesikalardan biri olan «Vidin Destanı nı olduğu gibi neşrediyoruz:

— 1 —

Gidi Vidin senin başın kavgalı
Balyemez topların altın halkalı
Böyle cenk olmamış dünya duralı
Ahrete kalmıştır işi Vidinin.

— 2 —

Vidinin etrafı dolanı sazlar
Üstünde uçarlar turnalar, kazlar
Şehit oldu nice gelinler, kızlar
Kanlara bulandı taşı Vidinin.

— 3 —

Vidinin içinde çoktur erenler
Hadd-ü hesapsızdır cenge girenler
Kumbarayla seksen kişi kıranlar
Ah eyleyip düştü başı Vidinin.

— 4 —

Atılan gülleler hiç vermez ara
Kadı ile müftü verdiler vire
Ulah beyler imiş böyle bir sıra
Kan ağlayıp aktı yaşı Vidinin.

— 5 —

Cümle istihkâmlar buldu metanet
İzzet Paşa etti bir nice gayret
Şükrolsun islâmlar buldu selâmet
Hamd-ü senâ oldu işi Vidinin.

— 6 —

Vidinin etrafı yüksek kayalar
Başbaşa urmuştur ağlar analar
Bayrağını çekip gitti yayalar
Kan ile yoğruldu aşı Vidinin.

— 7 —

Ol Vidin şehrinin yüksek kalesi
Bizim çektiğimiz mürted belâsı
Kabul oldu sabi sübyan duası
Ahrete kalmıştır işi Vidinin.

ANADOLU KADINLARI

Castellan'dan iktibas ederek neşrettiğimiz bu resim, 18 ve 19 uncu Yüzyıl kıyafetini göstermektedir.. Resme dikkat edilince, Anadolu kadınlarının ev işlerinde bile, süse, güzel giyinmeye ne derece ehemmiyet verdikleri göze çarpmaktadır.

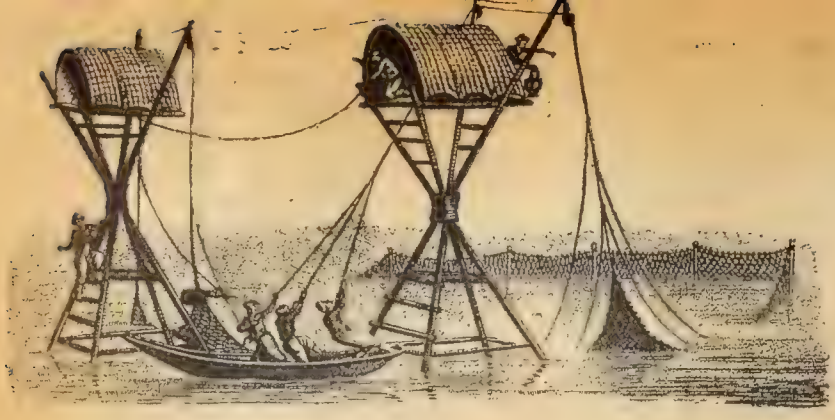

★

BOĞAZİÇİ DALYANLARI

19 uncu Yüzyıla ait olan bu resim, O zamanki dalyanların hususiyetlerini göstermektedir.

★

— 8 —

Vidin dedikleri bir düz ovada
Sabi sübyanların eli duada
Yavrucukalr öksüz kaldı yuvada
Kanlara bulandı taşı Vidinin.

— 9 —

Fethi Baba derler kalenin başı
Gülleyle yıkıldı duvarı taşı
Kuru peksimettir cümlenin aşı
Zar eyledi düştü başı Vidinin.

— 10 —

Vidinde olanlar mahzenler kurdu
Attı Ulah gülle üstüne vurdu
Kimin deldi, kimin yanında durdu
Kan ağlayıp aktı yaşı Vidinin.

— 11 —

Zengin fakir girdi yerler altına
Vidin kaldı imdi kara bahtına
Arzuhal tapşursam hünkâr tahtına
Hamd-ü senâ oldu işi Vidinin.

— 12 —

Karıştı bilcümle cihan-ü âlem
Denizler mürekkep, ağaçlar kalem
Vasfını yazamaz hâfız-ı kelâm
Kan ile yoğruldu aşı Vidinin.

— 13 —

Hasmımız karşıdan çağlayıp akar
Vidinli yalıda imdada bakar
Ulah galip geldi durmaz top atar
Ahrete kalmıştı işi Vidinin.

— 14 —

Murad baba diyen murada erdi
Kale kapısından gülleler girdi
Kimin şehit etti, kimin urdu
Kanlara bulandı taşı Vidinin.

— 15 —

Medhini eyleyim garip kulların
Mevlâm fırsat verip açsa yolların
El'aman düşmanın gördük hallerin
Var mıdır cihanda eşi Vidinin.

— 16 —

Bir Tunadan bir Tunaya bağaldı
Gülle ile kurşun ciğer dağladı
Bir Ulah köpeği bunu eyledi
Bağlandı Hüdaya başı Vidinin.

— 17 —

Ahali sancağı çekip yürüdü
Hak erenler içimizde var idi.
On iki gün muhasara sürdü
Ah eyleyip düştü başı Vidinin.

— 18 —

Asakir ahali çıktı burca
El etti cümlesi birden kılınca
Perşembe günüydü hafta gelince
Kan ağlayıp aktı yaşı Vidinin.

— 19 —

Sultan Abdülhamit sen binler yaşa
Üç tuğa müstahak bu İzzet paşa
Görülmeyen işler hep geldi başa
Kalmadı yolu, yoldaşı Vidinin.

— 20 —

İzzet paşa idi ordunun başı
Tunaya karıştı gözünün yaşı
Hem asilzadedir bulunmaz eşi
Hamd-ü senâ oldu işi Vidinin.

— 21 —

On iki günde biz bulduk selâmet
Bize erenlerden buldu himmet
Bunca cephane ile bunca mühimmat
Kan ile yoğruldu aşı Vidinin.

— 22 —

Bize Haktan oldu bu işler heman
Böyle cenk olmamış çoktur zaman
Atıldı nice top, nice bin havan
Hakka yarar geldi işi Vidinin.

— 23 —

Fakirî bu cengin destanın yazar
Kâfirin derdinden olmuştur bizar
Kulların hak etsin affa sezavar
Vasfını edemez kişi Vidinin.

Mehmet Halid BAYRI

Bir Kürt aşireti sefer esnasında. (Eski bir gravür).

Bir Ermeni tarihçisinin ifşaatı:

Ermeni Komitacıları Kürtleri nasıl imha etmişlerdi?..

Bu sahifelerde okuyacağınız yazılar, Ermeni tarihçisi Dr. Astarciyanın Arapça olarak neşrettiği (Ermeni Milletinin Tarihi) adlı eserinden aynen tercüme edilmiştir. Muharrir, Kürtlerin hangi maksatlarla imha edildiklerini anlatmaktadır.

1919 da Ermenistanın mümessili olarak Sevr Konferansına iştirak eden Boğos Nobar paşa.

— 3 —

İşte Ermenilerin gizlice Rusyadan getirttikleri hesapsız silâhlarla komşuları Kürtlere sebepli sebepsiz hücum etmeleri, Müslüman köy ve kasabalarını yakıp yıkmalarının sebep ve hikmeti budur.

Taşnak komitesi bu politikasını, kurulşundan kısa bir müddet sonra 25 temmuz 1879 da İran topraklarında topladığı komitecilerini Başkale civarında Kürt Mazrik aşiretine saldırtmakla tatbika başladı. Komiteci Davitle elinde haç bir fedaî papazın kumanda ettiği 750 Ermeni komitecisi bir sabah erken Hanasurdaki Mazrik aşiretinin 250 çadırına baskın yapmış, aşiret reisi Şeref Beyle aşiret halkının hemen hepsini öldürmüş, mallarını yağma etmişlerdir.

İngiliz gazeteleri bu hâdiseden bahsederken Ermeni akıncıları arasında Dr. Ohanyan gibi birçok münevverlerin bulunduğunu, fedaî Papazın hücumdan evvel verdiği nutukta, tarihte Ermeni kahramanı Davidin 400 Ermeni ile 70 bin Türk süvarisine galebe çaldığını söylediğini yazmışlardır. (Sahife: 300).

Zeytun 1899 da tekrar isyan etti. Bu ikinci isyan Tiflis'te teşekkül etmiş olan Taşnak ihtilâl partisinin eseridir. Türkiye Ermenistanının istiklâlini temine azmetmiş olan bu parti, büyük devletlerin müdahalesini sağlamak için bütün Ermenileri isyana davet ediyordu.

Zeytunun bu isyanı da Ermenilerin civar Müslüman köylerini basmalariyle başladı. Sultan Abdülhamit Zeytunu tedip için Ethem Paşa kumandasında bir ordu hazırladı. Fakat gizlice bol silâh ve cephane tedarik etmiş olan Zeytun, Ermenileri yaptıkları baskın ve pusularla orduyu çekilmeğe mecbur ettiler. Ethem Paşa ikinci bir hücum hazırlanırken büyük devletlerin müdahalesi vâki oldu. Böylece askerî harekât durduruldu. Zeytun gene yarı müstakil hayatına devam etti. (Sahife: 291).

Ermeniler, Avrupa devletlerini hasta Osmanlı hükûmetin tazyik etmelerine sebep olacak hâdiseler yaratmayı usul edinmişlerdi. Padişah İkinci Abdülhamit zamanında Taşnak partisinin Avrupadan gönderdiği 29 komitesi, başlarında Karakin Pastırmacıyan olduğu halde, sırf Osmanlı devletin dünya nazarında küçük düşürmek ve Ermeni taleplerini ileri sürmek fırsatını bulmak için, tabanca ve el bombalarla İstanbul Osmanlı Bankasına bir baskın yapmışlardır. Komiteciler, banka önünde bekliyen nöbetçi askeri şehit ettikten sonra Bankayı işgal

Komitacıların elebaşısı Rosan Loryan.

etmişler, kapıları kapamışlardır. Banka önüne gelen polislere pencerelerden el bombaları atarak birçoklarının şehadetine sebep olmuşlardır.

Bu esnada Ermeni Patrikhanesi ve Taşnak partisi Avrupa devletlerinin müdahalelerini talep etmişler, İstanbuldaki Rus Elçiliği, kâtibi Maksimosu bankaya göndererek komitecilerle müzakereye girişmiş ve büyük devletlerin Padişaha müracaatları neticesi olarak on üç saat süren işgal ve müsademeden sonra 29 komiteci bankadan çıkarak zabıta ve askerlerin önünden geçmiş, kendilerini Avrupaya götürecek vapura binmişlerdir.

Bu mürettep hâdiseden sonra Taşnak partisi büyük devletlerden şu taleplerde bulunmuştur:

1 — Büyük devletlerin ittifakiyle Türkiye şarkındaki Ermeni vilâyetlerine Avrupalı bir umumî vali tâyin olunması.

2 — Bu mıntakanın vali, mütasarrıf ve kaymakamlarının umumî vali tarafından tâyini.

3 — Jandarma, polis ve memurların bir Avrupalı zabit tarafından teşkilâtlandırılması. (Sahife: 297).

1904 senesinde Taşnak partisinin tertibiyle Sason isyanı etmiş, Ermenilerle civar Müslüman halk ve hükûmet kuvvetleri arasında çarpışmalar olmuştur. Bu muharebelerde ermeni millî kahramanı Antranik ile komitecilerden Sirop ve karısı Süs Kevork Çavuş, Arabo, Kiyeri, Vartan, İşencan, Niko, Duman gibi yüzlerce kahraman temayüz etmiştir. Sasonu tedibe gelen hükûmet kuvvetleri bir ay uğraştığı halde büyük zayiat vermekte başka bir netice alamadı. Nihayet Ermenileri kurtarmak için Ermeni Patrikhanesi ile Taşnak partisi Fransız hükûmetine müracaat etmişler. Fransız Hariciye nazırı Delkasse'nin Padişah nezdinde tavassutu üzerine tenkil kuvvetleri geri alınmıştır. (Sahife: 301).

Taşnak komitesi 1905 senesinde Sultan Abdülhamidi öldürmeğe karar verdi. Bu iş için Taşnak ileri gelenlerinden bizzat Kristapor Mikâilyan sahte bir Alman pasaportu ve Samoel Fayn iğreti adiyle İstanbula geldi. Yanında Zuris adında bir Belçikalı, Rubina adı bir kadın, bir Yunanlı ve bir diğer Alman vardı. Bunların hepsi Ermeni fedaileri idi. İsimleri ve pasaportları sahte idi. Bu komiteciler İstanbulda yerleştikten sonra, cuma namazı merasimlerinde ecnebilerin Yıldız sarayına girmeleri müsaadesinden faydalanarak süslü bir araba içinde ve zengin ecnebi kıyafetiyle birkaç defa Yıldıza girerek Padişahın camiye giriş ve çıkış zamanlarını tesbit ettiler. Nihayet 21 temmuz günü kurulu bir saatli bombayı süslü arabaları içinde Yıldıza sokup arabayı camiden çıkınca Padişahın geçeceği yolun kenarında durdular. Fakat Padişah o gün namaz-

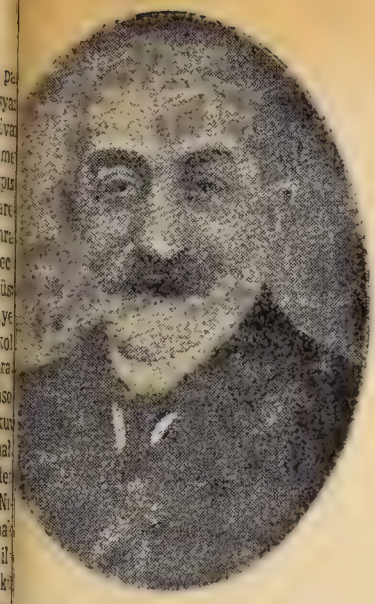

rmeni komitacılarından Mıgırdık Portakalyan.

lan sonra Şeyhülislâm Cemaiddin Efendi ile görüştü ve esadüfen konuşma biraz uun sürdüğü için camiden ıkmadan yarım dakika evel bomba büyük bir gürültü ile infilâk etti. Hâdisede 0 askerle 50 hayvan öldü, 0 kişi yaralandı. Şüphe edien birçok kimseler tevkif oundu. Zuris de bunların arasında idi. Bu ermeni fedaisi suçunu itiraf etti. Fakat rkadaşlarının adlarını söyemedi. Zuris idama mahkûm oldu. Fakat büyük devletler müdahale ederek onu urtardılar ve hudut dışına ıkardılar. (Sahife: 309).

1908 de Padişah İkinci Abdülhamit tahttan indirilmiş, kinci Meşrutiyet ilân edilmişti. 31 mart vak'asından onra idareyi ele alan İttihad ve Terakki hükûmeti Ermenilerin gönlünü almak için Şark vilâyetleri için iki yabancı müfettişin getirilmesini kabul etti. Hoff ve Vistenege adındaki müfettişler 913 yılı sonlarında gelip vaifeye başladılar. (Sahife: 30).

1914 de Türkiye Birinci Cihan Harbine girince Ermeler. Şark vilâyetlerindeki Ermeniler, Rus ordusunda hizmeti tercih ettiklerinden gençlerini askere vermemek ta daha fazla mukavemet ediyor, Rus kıt'alarının yolunu bekliyorlardı. Van, Bayezit, Bitlis ve Muş Ermenileri, Erivan ve Tiflisten aldıkları emirlerle ve gizlice getirttikleri silâhlara güvenerek hükûmetin asker toplama emirlerine itaat etmiyorlardı.

Van meb'usu Avadis Veramyan ile daha sonra Rusyadaki Ermenistanın devlet başkanı olan Van ermenileri ileri gelenlerinden Aram Manukyan paşanın idaresinde ayak direyen Van Ermenileri, Vali Cevdet Beyin asker lerden alınan Ermeni askercelbi teblğilerine, başka yerlerine silâh teslim edilmediniler asker vermek istemediğini, bunların mekkârelerde ve yol inşaatinde çalıştırıldıklarını ileri sürmekte, yabancı konsolosları ve Amerikalı misyonerleri vakit kazanmak maksadiyle valiye göndermekte idiler.

Bu arada Van meb'usu Avadis Veramyan İstanbul Meb'usan Meclisinde kürsüye çıkark, askere alınan Ermeni gençlerinin dinine hakaret edildiğini, Cihadı mukaddes ilân etmekle hükûmetin Ermenileri hesaba katmadığını, bu sebeple Ermenilerin askerden kaçtıklarını söylemiş ve şu taleplerde bulunulmuştur:

1 — Ermeni askerlerinin kendi bölgelerinde jandarma olarak kullanılmaları.

2 — 24 yaşını geçmiş Ermeni askerlerinin bedeli nakdi karşılığı serbest bırakılmaları.

3 — Kürtlerin muhtemel tecavüzlerine karşı Ermenilere silâh verilmesi.

4 — Ermeni vilâyetlerinde Encümen âzalıklarının yarısının Ermenilere verilmesi.

5 — Ermeni vilâyetlerinde memurların yarısının Ermeni olması.

6 — Ermeni çocuklarının askerî mekteplere alınarak zabit yetiştirilmesi ve Ermeni askerlerine Ermeni subayların kumanda etmesi.

Bu arada Rus ordusu hududu kısmen aşmıştı. Van Ermenileri mukavemette devam ediyordu. Vali Cevdet Bey askere celp işinde kuvvet istimâl edeceğini bildirdi. Van Ermenileri şimdilik 500 genç teslim edeceklerini bildirdiler, sonra bunu da yapmadılar.

Nihayet mukavemetin elebaşısı Avadis Veramyanın teklifi üzerine çarpışmalar başladı. Ermeniler bir ihtilâl komitesi kurdular. Bütün ermeni gençlerine silâh tevzi ettiler, siperler kazmağa başladılar, birçok evleri, mektep ve kiliseleri müstahkem hale koydular.

Türk kuvvetleri isyanın merkezi olan İksdan mevkiine hücum etti ise de şiddetli bir mukavemetle karşılandı. Hükûmet, Ermenilerin uzun zamandanberi Rusyadan getirttikleri silâh ve cephane hakkında bir bilgisi yoktu.

8 nisanda Ermeniler, Türk askerlerinin, mühimmat ve erzaklarının bulunduğu Hamudaya kışlası altına kadar uzanan 400 metre boyunda bir tünel kazarak kışlayı içindekilerle birlikte berhava ettiler. Bu kazançlar, sayıları 70 bini bulan Ermenileri çok sevindirdi. İsyan komitesi Ermenilere:

«Dayanın, kurtarıcı Rus ordusu bize yaklaşıyor. Kaleye Ermeni bayrağının dikileceği gün pek yakındır.» seklinde bir tebliğ yayınladı.

Bundan sonra ihtilâlciler, Türklerin tahkim ettikleri Topal Mollanın evini lâğamlarla uçurdular ve içinden kaçanlara ateş ederek öldürdüler. Polis dairesi ile Türk askerlerinin bulunduğu Nalbantyan oteli ve diğer binaları basıp yaktılar.

(Devamı var)

Amelya Hanımlar

Yazan :
Reşad Ekrem KOÇU

İkinci Abdülhamit devrinin iki namlı aktrisi - kantocusudur ki yaşlısına (Büyük Amelya), gencine (Küçük Amelya) derlermiş.

Büyük Amelya ilk defa, yarı batakhane Pirinççi gazinosunda bir hanende olarak görünmüş. Sonra Kuşlu tiyatrosunun sahnesinde bir kanto yıldızı olarak parlamış. Ahmet Rasimin tarifine göre uzun boylu, duru beyaz, balık etinde, sesi gür, birazcık durgun tavırlı bir kadınmış. Zamanının ıstılahınca (geçkin) denilecek çağlarına kadar sahnede zıplamış, durmuş... Sahnede yıpranmış.

Bu aktrisin adı Abdinin, Kel Hasanın ilânlarında daima bir sanat kıymeti olarak kullanılmıştır. Son günlerini de yalnız gündüzleri açık olup tiyatrodan ziyade bir rezalethane olan (Sahne-i Âlem) de geçirmiş. (Amerikan Tiyatrosu) direktörü Sotiraki ile evlendikten sonra da sahneden çekilmiş ve pek çabuk unutulmuş.

Büyük Amelyanın tazeliğinde:

Kuzumu kaybettim dağda
Aradım bulamadım bağda
Kaldı gözlerim yollarda
Ağla gözlerim ağla.

Kantosunu Ştraus'lardan birinin bir valsine uydurup okuduğu zamanlar, tiyatronun alkış tufanile sarsıldığını söylerler. Ahmet Rasimin şu satırları ne kadar şirin ve renklidir: Hoşur tâbirine masadaki otuz, otuz beşlik bu kantocu kızoğlankızın her sınıftan, her milletten, velhâsıl her çeşit insandan sevdazedeleri vardı; sahneye çıkıp ta Rumca şivesi falsosile:

Üstü açık faytonda
Gezerim piyasada
Harf atarım kızlara
Bırakırım merakta

Dedi mi hengâme kopar. Perde iner inmez ıslıklar, ayaklarla tepinmeler, baston patırtıları, (Biz... Biz...) sadaları yükselirdi. Altmış sene evvelki şarkı risalelerine büyük Amelya adı ile geçmiş Nihavend bir de Kedi kantosu vardır ki, zamanımızda (İlimon ektim taşa...) gibi yâvelerin ve (Tiridine bandım...) gibi rezilliklerin âyarında rağbet görmüştür:

Taliim, ah taliim, ah taliim
Dolabımı açtı, döktü yemeğim
Boşuna gitti benim emeğim
Beni görünce tavana kaçtı
Kediyi ben yakaladım
Bir iyice yatakladım
Mırnav, mırnav, mırnav, mırnav...
Miyav... Miyav... Miyav... miyav...

Hoşur bir Amelya hanımı sahnede kedi gibi miyavlıyarak pullu esvabile göbek çı kaması herhalde alkışlanır Unutmamalıdır ki bizde t yatronun Avam-ı Nâs ar sında emeklediği o devir ıslık çalma ve yere basto vurarak tepinme de takd duygularının ifadesiydi... A dı tiyatro, içi batakhane rezalethane olan o müesse selerin ikinci Küçük Ame yası, sahne arkadaşlarında aktör Todorinin karısı iç Portresini yine Ahmet Ras min kaleminden tanıyoruz Yüzü tatarımsı, fıkırdak, s si falso, dili Rum çetrefi fakat gençliğinden ötürü fe kalâde rağbette, daha sahn de arz-ı endam edince çılg bir alkışla karşılanırmış. K çük Amelyanın bilhassa b (Gemici kantosu) varmış. G lata yosması göğsü bağrı çık, kolları sıvalı, yalın aya bir (tayfa güzel) kılık ve k yafetinde çıkar, gemici ka ketinin kordelâsını uçura çura ve sarhoş taklidi yıkı malarla yürüyerek ilerle ken tiyatro yıkılırcasına sa sılırmış. Fori ıslıklı, nâra takdir ayyuka çıkarmış:

Haydi tayfalar
Gemi yalpalar

Atatürk, Türk dostu büyük Fransız edibi Klod Farer ile birlikte Millî Mücadele yıllarında. Büyük asker, memleketi silâh kuvveti ile kurtarmak için, milletini seferber ederken fikir sahasını da ihmal etmiyor, Türk milletine dostlar kazandırıyordu.

çelim şarap
Olalım harap
aric cumtaralelli hahahay..

Fesler, şapkalar havaya
rlar, en ön sıraları tutmuş
ayranlar, vurgunlar sahne-
e ipekli mendiller, çiçekler
tar... Tepinmeden tiyatro-
un içini bir toz bulutu kap-
rmış... Vallahi ömürdür...
e bu gulgule ortasında gö-
ek çalkayabilmek te bir iş-
r.

Küçük Amelyanın gemici
antosundan sonra her gece
ocası Todori ile beraber dü-
ttoya çıkarmış, bundan ö-
irü bir lâkabı da (düettocu
melya) imiş. Tabiî Avru-
adan gelen resimli kartpos-
llardaki köylü kızı ile ço-
an:

Çoban:
uzuları otlatırım
en şu karşıki çayırda.

Kız:
en de seni ah görünce
feyil verdim haylice.

Çoban:
el güzelim konuşalım
teş bıraktın benim canım.

Kız:
ana yana ağlayarak işte
geldim yanına

Çoban:
en de senin ateşine yana-
yım...

Kız:
em anamdan hem babam-
dan
açıp geldim ben sana
ahneye kızın babası girer)

Baba:
ele bakın kızım ile şu ço-
bana
uzuları bırakmışlar yüzüs-
tüne ovada...

Çoban:
ilama, sızlama, sor kızına..

Kız:
ındım babacığım ben şu
çobana...

Arkası bir curcuna faslı-
. Sahneye köylüler dolar.
ıya bir köy düğünü olur.
r yâhey de biz çekelim...

Reşat Ekrem KOÇU

Atatürk Yalovada Amerikan tayyarecileri ile.

ATATÜRK VE AMERİKA

Burada okuyacağınız bir kaç cümle, ebedî Atatürk'ün 22 yıl önce Amerika için neler düşündüğünü açıklamaktadır. Daima ileriyi iyi gördüğü için, en büyük muvaffakiyetlere erişen Atayı, bir daha rahmetle analım.

1931 yılında Amerikadan Türkiyeye gelen iki Amerikalı tayyareciyi Yalovada kabul eden Atatürk, onlara hitaben şu söylevi vermişti:

«Ben Amerika'nın bu kahraman çocuklarını, kahramanlığın bütün evsafına mâlik ve bu evsafı bütün cihan karşısında tatbike muannidane müteşebbis gördüm. Kendileri yüksek kahraman lıklarını, yüksek tevazu içinde gizliyorlar. Ümit ederim ki, beklerim ki, bu gençler bugün yaptıklarından daha büyük fiilî eserler sahibi olacaklardır. Bununla zaten çok yüksek olan Amerika camiasının müftehir olacağı gibi, bütün insanlık yüksek heyecanlı iftiharlarla mesrur olacaktır. Bu sevinçlerin en yükseğini, en derin hassasiyetle Türk Milletinin duyacağına şüphe yoktur. Çünkü Türk Milleti güzel her şeyi, her medenî şeyi, her yüksek şeyi sever, takdir eder.

Fakat muhakkaktır ki, her şeyin fevkinde tapındığı bir şey varsa o da yüksek kahramanlıktır. Bu sözlerim şüphesiz bugünkü müteyakkız Türk gençliğinin kulaklarında yüksek ve müessir akisler yapacaktır. Yüksek hasletlerine emniyetle baktığım Türk Çocuklarında daha az şey istemem.»

Yalova: 1/6/1931

Yabancı kaynaklar:

Patrona nasıl öldürüldü?..

Patrona isyanı vukua geldiği zaman, İstanbulda bulunan Macar tarihçisi Kellemen'in mektubunun ilk kısmını geçen sayımızda yazmıştık. Burada okuyacağınız ikinci kısım, Patrona'nın nasıl ortadan kaldırıldığını anlatmaktadır. Muharrir, yalnız Fatma sultan bahsinde aldanmaktadır, fakat biz, aynen naklediyoruz.

Macarcadan çeviren : **Sadettin PİRALİ**

Kellemen, 27 Kasım 1730 tarihini taşıyan mektubunda, âsilerin nasıl ele geçirilip, yok edildiklerini şöyle anlatıyor:

«İsyanın ne şekilde bitmiş olduğunu ve Patrona'nın tutuşturmuş olduğu yangını padişahın nasıl söndürmek istediğini son mektubumda bildirmiştim. Bu yangın her ne kadar görünüşte söndürülmüş idiyse de, Patrona onu hâlâ el altından körüklemeğe devam ediyordu. Zira onun bitmek bilmeyen istekleri, günden güne artıyor ve gerek padişah, gerek sadrâzam yeni bir isyanın patlak vermesinden korktukları için, adetleri pek ziyade artmış olan âsilerin her istklerini yerine getirmek zorunda kalıyorlardı.

Şehrin baş hâkimi (İstanbul Efendisi) Deli İbrahim, her fırsattan faydalanarak zenginleşmeğe çalışıyor, Patrona'yı avucunun içine almış bulunduğundan, herhangi bir memuriyet istiyenlerden bol para çekmeğe bakıyordu.

Geçenlerde Patrona, Serden geçtilerin ağasını yanına alarak, sadrâzama gider. Şimdiye kadar her dilediğini yaptırdığı için şımarmış olduğundan, bu sefer de Deli İbrahimin, kendisinden çok para, aldığı bir kasabı, yine onun iltiması ile Buğdan Voyvodalığına tayin ettirmek ister. Fakat sadrâzam, padişahın haberi olmadan bir kimseye «beylik» vermeğe salâhiyeti olmadığını söyler ve böylece kendini kurtarır.

Diğer taraftan Patronanın müteakip iz'açlarından tamamen kurtulmak için, onun hemşiresi ve o sırada Yeniçeri ağasının kâhyası bulunan Muslu ağadan faydalanmak hatırına gelir. Bir münasebetle huzuruna çağırttığı Muslu ağaya, sözün sırasını düşürerek, bir kasabın Voyvodalığa nasbının Devlet-i âliye ile ne kadar çirkin bir şey olacağını anlatarak, buna meydan verilmemesini tenbih eder.

Muslu doğruca Patronaya gider. Bahis konusu cahil kasabın Voyvoda olmasını kendisi de istiyormuş gibi bir tavır takınarak, meselevi birlikte müzakere ederler. Patronanın bu işe fazla ehemmiyet verdiğini anlayınca, Muslu ona hak verir gibi görünmekle beraber, çok mühim olan bu meselede bir kere de kasapların kâtibi ile müşavere etmeyi teklif eder. Kasap esnafının her türlü işlerinde salâhiyet sahibi olan bu zatın yanına gittikleri zaman, Muslu:

— Buğdan Voyvodalığına tayin için bin kese akçe veriyor

Macaristanın Beç kasabasında Türk mescidi. (Dr. Şopran Oliver'in koleksiyonundan)

lar. Falanca kasaba bu işi temin edersek, bu parayı ödiyeceğine sen kefil olur musun

Diye sorar.

Kasaplarm kâtibi, o adar için elli paraya kefil olmıyacağını söyler.

Bu cevap üzerine Patrona fena halde bozulur ve kasabı Buğdana göndereceği yerde hapise attırır.

. Deli İbrahim ise, hiç bir şeye kanaat etmiyerek, Patronayı her geçen gün başka bir işe tekle sıkıştırmakta devam eder. Onun azgınlıklarına tahammül edemiyen padişah «Canım Hoca» yı Kaptan Deryalığa tayin ederek ve Nişe Paşasını da hacıları Mekkeye götürmek üzere (Sürre emini nasbetmek suretiyle İstanbula çağırır. Her ikisi de hemen ayni zamanda payıtahta gelirler

Patrona Niş Paşasının İstanbula gelişinden şüpheye düşerek, (bu şüphesinde haksız olmadığını sonraki vak'alar isbat etmiştir) avenesini başına toplayıp, padişahın tasarladığı plânları bozmak için çareler aramağa başlar. Bu meşver-

caristanda Türkler tara-
lan yapılmış Rundeş ha-
mamı.

cesinde ileri gelen bütün
nuriyetleri aralarında pay-
nağa karar verirler.
uslu'yu Kolkethüdalığı va-
sine, Yeniçeri ağasını sad-
mlığa, Patronayı da Kap-
Paşa mevkiine getirmeği
rlarlar. Şeyhülislâm ile
heli Kazaskerini vazifele-
en uzaklaştırmağı müna-
görürler! Hulâsa, bütün
sek memuriyetlere Patrona
di hempalarını getirmek
. Şayet bu işi de başara-
ydi, koca bir İmparator-
n altını üstüne getirirdi.
nları vaktü zamanında ha
alan padişah, Bağdat vali-
en bir mektup geldiğini,
bu mektupta: Acemlerle
ların hududu geçerek, gü
büyük zararlara sebep ol-
arını bildirdiği haberini
rarak yayar ve dinini se-
erin oraya yardıma koşma
lüzumunu ilân eder.
ı vaziyet dolayısiyle sad-
m divan kurarak, bütün
a, vüzera ve ocak ağaları
air devlet erkânını Kubbe
a taplayıp, büyük bir di-
kurar ve uyrurma mescle
a atılıp meşveret başlar.
hil Patrona da baş hempa
uslu ile, serdengeçti ağala-
yanına alıp bu divana gi-
r. Herkes yerlerini alınca,
posta tatarı çağırtılıp getirdiği bir çok tehlikelerden bahseden uydurma mektup alenen okunur. Mektubun okunması bitince sadrazam, Bağdat seferine gitsinler diye, Patronaya hemen üç tuğlu vezirlik (yani paşalık), serdengeçti ağalarına da başka rütbeler vadeder. Fakat hiç birisi de bu müsait teklifleri iyi karşılamaz ve gitmeğe yanaşmazlar.

O gün bir iş görülemiyeceğini anlayan sadrâzam, ertesi günü padişahın huzuriyle yeniden divan kurulacağını, sabah erkenden hazirunun orada bulunmalarını tebliğ eder. Bütün bunlar âsileri tuzağa düşürmek için yapılmaktadır.

Ertesi günü, yani ayın yirmi beşinde (25 Kasım 1730) Topkapı sarayında toplanırlar. Bu sarayın üç avlusu bulunduğundan, her birisinde ayrı toplantı oluyormuş gibi, bunların üçünde de divan yerleri hazırlanır.

En iç tarafta Tatar Hanı, Şeyhülislâm, Yeniçeri ağası Patrona ve âsilerin diğer elebaşıları ile sadrâzam divan kurar.

İkinci divanda yeni Kaptanı Derya Mehmet Paşa (Canım Hoca), serdengeçti ağaları ve Patronanın diğer adamlariyle toplantı yapar.

Üçüncüde ise, Niş Paşası, diğer devlet ricali ve Yeniçeri zabitleri ile bir arada bulunurlar.

Padişahm adamları olan Bostancılar avlunun siperlerine gizlenmişler. Bir de çorbacı varmış ki, Patrona onu ihtilâlin başlangıcında vazifesinden kovmuş imiş. Bu adam sadrâzama baş vurarak, Patronadan intikam alması için kendisine fırsat verilmesini daha evvel rica etmiş ve bu ricası da kabul olunduğundan, kendisi gi bi Patronadan nefret eden diğer arkadaşlariyle gizlice saraya sokulmuş imiş.

Divan-ı âlide tam meşveret başlayacağı sırada, padişah Tatar Hanı ile Şeyhülislâmı huzuruna çağırtır. O esnada kapıların kapanması için bir tüfek atılır. Çorbacı derhal divan yerine dalarak, sırtından kâtasını çıkarttıktan sonra üzerinde zırhlı gömleği olduğu halde kılıcını çekip Patronanın üzerine saldırır ve var kuvvetiyle ağır ve keskin kılıcını düşmanına indirip, kal dırmağa başlar. Arkadaşları da Patronanın arkadaşlarma hücum edip onları haklarlar.

Dışarıdaki diğer divanda da ayni şekilde, Patronanın hempalarını öldürüler. Her üç avlu da da çok kan akıtılır. Cesetleri arabalara yükleyerek denize atarlar. O gün öğleye kadar bütün âsiler ortadan kaldırılır ve Sultan Mahmut da ancak o günden itibaren hakiki padişah olduğunu anlar.»

FATMA SULTANIN İDAMI

Kellemen 28 Mart 1731 tarihli, yani lüzumlu kısımlarını naklettiğimiz yukarıdaki mektubundan tam dört ay bir gün sonra, yazdığı mektubunda İstanbulda yeni bir ayaklanmadan bahsetmektedir. Bakın ne diyor:

«... Geçende İstanbulda yine bir ayaklanma olmuş, Bunu Arnavutlar çıkarmışlar. Bu âsiler Yeniçeriler ile de birleşerek, iki üç bin kişilik büyük bir kafile halinde padişahın sarayını basmak istemişler. Şayet vaktinde tedbir alınıp önüne geçilmeseymiş, muvaffak da olacaklarmış. Tabii o takdirde padişah da tehlikeye düşecekmiş. Fakat önü ne geçilmiş, şehrin inzibatı ile alâkalı olanlar sert davranarak âsilerin çoğunu öldürmüşler, geri kalanı da sinerek birer tarafa dağılmışlar.

Bu isyanı tertip ve teşvik edenin, Sultan Ahmedin kızı ve zavallı sadrâzam İbrahim paşanın dul zevcesi olduğu kanaati uyanmış. Cesur bir kadın olduğu için, kocasının zamanında yaptığı gibi, gûya yine devlet işlerine müdahale etmek arzusuna kapılmıştır. Hulâsa, ister sahih, ister yalan, bu isyanı ondan bilerek kendisini balıklara yem olmak için denize atmak suretile cezalandırmışlar.»

Halil Paşanın «Yolda» adlı bir tablosu.

İstanbul ressamları:

Halil Paşa

Yazan :
Zahir GÜVEMLİ

Geçen asrın yetiştirdiği en dikkate değer sanatkârlardan biri, şüphesiz merhum Halil Paşa'dır. «Paşa ressamlar» denilen asker ressamlarımızın hususiyetlerinden çoğuna sahip görünür: o da mektebi Harbiye-i sâhâneden çıkmadır,o a da resim tahsili için Paris'e gönderilmiştir, falan filân...

1857 de İstanbul'da doğdu. Tophane nâzırı Selim Paşa'nın oğludur. Babası, kurucularından olduğu Harbiye mektebinde okumasını istediği için, Halil de orayı bitirdi. Fakat asker olarak değil, ressam olarak doğduğu için, kendisinde çok erken

Halil Paşanın protresi.

belirmeğe başlıyan sana tidadını geliştirmek ma diyle, hükümet tarafı Paris'e, güzel sanatlar r tebi'ne gönderildi. Halil kiz sene, Gérôme'un ati sinden başlıyarak, bugü kademik resim dediğ belli kaidelere bağlı ve natkâra nâdiren şahsiy belirtme fırsatı veren y rın bütün inceliklerini ö di. Bu sebepledir ki, mu lif münasebetlerle eser hir ettiği sergilerde, dikkati çekemedi ve Türk olması da vesile t ettiğinden, 1889 sergi teşhir ettiği resimler a bronz madalyaya lâyık

ldu. Ondan bahsedenler, hayet, Türkiye'nin de garp ulü resme tamamen yaban kalmadığını görmekle hay te düştüklerini kaydeder-. Halil Paşa, daha sonra, 00 da açılan Asır sonu ser sinin Osmanlı Paviyonu'- da resim yollamıştır. Bun hep çalıştığı atölyelerde rendiği şekilde resmettiği rtrelerden ve etütlerden i- rettir ki; mevzularının de- ik olması dolayısiyle alâ- toplamıştır: Malûm şark unu meselesi...

Halbuki, biraz ileride arze eğimiz gibi, Halil Paşa, sam olarak, çok başka me etlere sahip bir sanatkâr-

1907 de, Sanayii Nefisei mayun'un jüri reisi Ah- t Paşa'nın vefatı üzerine, an açılan yere Halil Pa- seçildi. Şeker Ahmet Pa- a halef olmak, onun için r bir mükâfattı. Çünkü il Paşa, onu tanıyan veya mıyan müelliflerin tes- ettiği gibi, tevazuun can- ir örneğiydi. 1914 yılında Sanayii Nefise mektebi- müdürlüğüne getirildi.

u tâyin, birçok bakımlar onun hayatında mühim- Zira, birkaç yıl evvel Pa gönderilmiş olan genç- o zamana göre yepyeni sanat anlayışiyle memle- dönüyorlardı. İşte Ha- Paşa, onlarla omuz omuza şacak, kendi köşesinde sâ ve mütevazı, onlara ayak urarak başladığı nokta- hayli uzaklaşacak ve liyecekti. Bu devre, Pa- ın en verimli devresi o- k gösterilir.

ayatının bundan sonraki esini yalnız resme has- n Halil Paşa, Beylerbe- deki yalısına çekilerek, ye haline getirdiği müs- bir dairede. başına ha- apkasını geçirip eşsiz ne- t ve inceliğine rağmen olmaz şeylere sinirlene- kendini sanatına hasret- i. Balığa çıkmak gibi ba nlendirici oyalama vesi- i hariç, büyük bir sabır ikkatle tablolarını işler. sergilere, yani Galatasaray sergilerine de bu arada eser hazırlardı.

1939 da vefat ettiği zaman, tamamen şahsiyetini bulmuş, yolunu bilen bir sanatkârdı. Paşa, uzun zaman Harbiye, Kuleli ve Askerî Tıbbiye'de resim muallimliği de yapmıştır. Bu itbarla resimlerini ikiye ayırmak muvafık olur. Bir kısım eserlerinde bilgi ve atölye mesaisi hâkimdir. Bunlar, onun tamamen akdemik etütlerinden meydana gelmiş birinci devresini teşkil eder ki, asıl şahsiyetini meydana getirmekten uzak şeylerdir. Gerçi onlar da, emek ve işçilik bakımlarından değerlidir, lâkin Halil Paşa'ya, sanat tarihimizdeki yerini kazandıracak şahsî üslûp mahsulleri değildir.

Halil Paşanın «Süvari» si.

Onun asıl resimleri, tabiatla başbaşa kaldığı zaman meydana getirdikleridir. Bilindiği gibi, Halil Paşa, portre ressamı olarak resme girdi, fakat peyzajist olarak çıktı. O devirde, gerek portre, gerek peyizaj sahasında, bizim ressamlarımıza hâkim olan üslûp, Zonaro'ların, Valéri'lerin ve Paris Güzel Sanatlar mektebi atölyelerinde okuyanların getirdiği karanlık fon önünde sert bir ışık tezaddına dayanan, yahut te ferruat itinasiyle beliren bir çalışma şekli idi. Hattâ, bu sebeple, birçok ressamların eserlerini, imzalarına rağmen birbirinden ayırdetmek, hayli güç olur.

Halil Paşa, bu çığırı bırakmakla kendine başlı başına bir yol armıştır. Bu yolun ne olduğunu kısaca gözden geçirelim:

1900 den hemen sonra, onun, tabiat karşısında çalıştığını görürüz. Atölye mesaisini hiçe indirmemekle beraber, artık yavaş yavaş yayılmağa başlıyan empresyonist görüşün onda izler bırakmağa başladığı inkâr kabul etmez bir gerçektir. İyi kötü, çekingen veya cesaretli, tabiatı karşısına alıp bol güneş ve mavi gök altında manzara resimleri boyadığını görmek, resim sanatımız için bir yenilikti. Ona gelinceye kadar yapılan manzara resimlerinin her türlü teferruatına kadar önceden etüt edilmiş birer suni'ye yakın terkip olduğu veya bunlarda tabiate hiçbir tefsir ilâve edilmeksizin sadece menazıra bağlı kalınarak bir aynen taklit endişesi gözetildiği içindir ki, Halil Paşa'nın bu yoldaki resimleri, iri tuşları, bol ışık ve tatlı sarı turuncu ve mavi gölgeleriyle bir yenilik sayılır. Sonradan Nazmi Ziyalar, Çallılar, Namık İsmailler bu tarzın daha belirli örneklerini getirdiler ve Halil Paşa'yı, eserleriyle, o yolda yürümek üzere, kabil olduğu kadar cesaretlendirmiş oldular. Cormon'la çalışmış olan Hikmet Onat, parlak ışık altında gölgeli yalı ve ağaçlariyle, kayık ve mavunalariyle hiç şüphesiz Halil Paşadan çok daha cesur hamleler yapmıştı. Ama, kompozisyonundan desen bilgisine kadar, her cephesiyle kendine mahsus bir âhenk ve muvazene içinde bulunan sahil resimlerinde Halil Paşa, hem devrinin ileri görüşüne yak-

Güzel ve eşsiz İstanbulu her gören ecnebi âşık olmuştur. Resim ve fotoğraf olarak bugün kadar İstanbulun yıllarca eski ve yeni resmi vardır. Bugün, bütün bunlar, elbetteki İstanbulun şehir arşivi için birer vesika olacaktır. Yeni Tarih Dünyası, zaman zaman arşivindeki resimleri neşretmek suretiyle vazifesini yapacaktır. Burada gördüğünüz resim, 187 yılında L'universel İllustré mecmuasından neşredilmiştir.

laşıyor, hem de benliğinden bir şey kaybetmiyordu. O resimlerin bütün saflığı, sadeliği, âdeta onun şahsiyetindeki sükûn ve tevazudan örülmüş gibiydi. Şehrin gürültülü hayatına intıbak edemiyen münzevi tabiatı, resimlerinden de o kalablığı sürüp çıkardı. Eşya, onda, canlı insanın yerini tutacak kadar kuvvetli bir hayatiyet ifade eder. Sonsuz bir hareket ve durgunluğun birleşmiş ânını temsil eden hafif dalgalı sâkin deniz... İşte Halil Paşa'ya sanat şevkini veren ve onun hayat görüşünü göz önüne seren başlıca unsur... Bostancı sahilleri, Boğaz kıyıları, onun tablolartnda bizim göklerimizin berrak ışığı altında yaşar. Bu resimlerdeki hayat iştiyakı, bol güneşle şahıslanmıştır. İnsandan ziyade tabiatın cıvıl cıvıl haytla dolduğu bu manzara resimlerine tamamen empresyonist diyebilir miyiz? Çok şükür ki hayır. Halil Paşa, belki de cesaretsizliği yüzünden, kendine mahsus kalabilmiş, yani asıl empresyonizmin, Nazmi Ziya Bey'in bazı resimlerinde de açıkça görüldüğü gibi, eritip kaybettiği konturları kısacası deseni resminden çıkaramamıştı. Çünkü ömrünün büyük bir kısmı, bu desenin ne olduğunu öğretmekle, bizzat tablolarına çizmekle geçmişti. Belki bunu istese de yapamıyacaktı.

Sebep ne olursa olsun, karanlık fonlu, mahdut formüllü atölye çalışmalarından kurtulup ilk defa hayata, açık havaya ve tabiata bir pencere açan ressamımız olarak, Halil Paşa, bizde hem geçen yüzyıl resminin yarattığı bir sanatkârdır, hem de bu asır başında memlekete yeni bir görüş zaviyesi getirmeğe çalışan bir denemecidir. İşte onun asıl değeri, sanat tarihi bakımından, bu geçiş no sını teşkil etmesidir.

Paşa'nın Resim ve H kel müzesindeki resimle dikkatle tekik edince or muhtelif tesirleri birle görürüz. Çalışma tarzın yavaşlık, dikkat ve titi ten yetiştiği devre intika mek kabildir. Paletin boyaların renk olarak sinden ve yanyana geti renklerin teşkil ettiği armoniden bile, yine h devrin adamı olduğunu rabiliriz. Ancak, resim nin altında tarih olmazsa ları, ışık ve gölge telâk zaman bakımından sey yi yanıltabilir. Çünkü, Paşa her tesire kapısı benliği olmıyan bir re değildi. Son otuz yıl iç resimleri pek az değişn denebilir. Bu itibarla, itibariyle eski olan tal rını bile zamanımıza ya tıran unsurlar, elbette değerini teşkil ediyor.

Sultan Mecidin âşık kızı

Yazan :
Nahid Sırrı ÖRİK

○

ultan Abdülmecidin pek çükken ölmüş bulunanlar stesna, sonuncu kızı, yani ma, Refia, Cemile, Müe, Seniha, Naile ve Behice tanların küçük olan Mea Sultanı şahsen görme. Fakat ismini pek küçük mdanberi bilirim. O talerde çocukları erkek ebe n, doktorların doğurtmafevkalâde ender ahvalde i olduğundan ablamı da, i de Servet hanım isminbir ebe dünyaya getirmiş. Bu ebe hanım payitahtın meşhur ebelerinden biri uğu için birkaç sultanı, meyanda Mediha Sultanı urtmuştu. (Galiba artık stakbel gelinini doğurta zamanı hesaplıyordu Ve ebe hanımların çocuk nı dourttukları oldu, koları arada bir ziyaret ek türlü ikrama mazhar meleri ve giderlerken za ın usulü ile kapıya gelen konağın kupasına vekira arabasına içleri çe kumaşlarla dolu bir boh konması âdet olduğundan, vet hanım senede en az kere bize de gelir, ve her retinden tek oğlu Sami in ebesi bulunmak itibasarayına daima gidip gel Mediha Sultandan bahneği asla ihmâl etmezdi. aretlerine biraz fasıla ve e, sultan efendi mutlaka larından birini yollayıp t etmeyi ihmal etmiş. Her gidişinde güne salıvermez, giderken ü ihsana garkedermiş. ek âkil, pek âlim bir sul efendi imiş. Bir kere Bal imanı sarayının bilmem gi odasında yalnız bulunu sırada Servet hanımın ardaki bir levhada yazıulunan İnniz begûzered erini kendi kendine ve yüksek sesle okuyacağı nuşmuş ta, meğer yan odada bulnan sultan efendi içeri girerek:

— Ay, ebeciğim, meğer sen Farisî bilirmişsin de, gizlermişsin, öyle mi?

Diye kendisile bu dilde konuşmağa başlayıvermiş. Bu hikâyeyi duyup İnniz begûzecd sözünü de belledikten sonra aradan yıllar, uzun yıllar geçmişken, hattâ Mediha Sultan ikinci kocası damad Ferit Paşanın arkasına takılarak, henüz cumhuriyet ilân edilip, Osman oğulları hânedanı âzası hudut dışı edilmeden, hatâ Altıncı Mehmet tahtta bulunduğu sırada, memleketten ayrılmış ve Avrupanın bilmem hangi şehrinde ölüp gitmişken... bunu da yıllar takib ederek, artık şakaklarım iyiden iyiye ağarmağa başlamışken, Arşiv Umum Müdürlüğüne ait bazı evrakı vazifeli bir memur sıfatiyle karıştırdığım sırada, Mediha imzalı bir mektup bulacak ve bir kaç satırını okur okumaz da bu mektubu işte ebemin doğurttuğu Mediha Sultanın hem genç bir kızken yazmış olduğunu anlamakta gecikmiyecektim.

Evet, bu mektup Abdülmecidin kızı Mediha Sultanın kaleminden çıkmış bulunuyordu. Ve ebemin olgunluk çağında ilim ve kemalinden bahsettiği Mediha Sultanın daha bir genç kızken de pek irfanlı ve kalemi kuvvetli bir hanım olduğunu, nice erkek ağzını hayretten açık bırakacak kadar da Arabî ve Farisî bildiğini gösteriyordu.

Ayni zamanda, bu pek âlimâne edalı mektup, bir aşk mektubu idi. Mediha Sultan analığına yazdığı bu mektup ta âşık bulunduğu erkek hasretinden âdeta çıldırma ve ölme raddelerine gelmiş bulunduğunu pek müessir bir lisanla anlatmakta, yüreği parça parça etmekte idi. Fakat az sonra bir suretini aynen verecek olduğum bu mektuptan önce yazan hakkında bir miktar malûmat vermek lâzım:

Mediha Sultan, 1856 doğumlu, yani ana baba bir kardeşi bulunduğu son Osmanlı padişahı Mehmet Vahidettinden beş yaş büyüktür. 1861 de ve Altıncı Mehmedin doğumundan birkaç ay sonra Abdülmecit Hân ölünce yetim kalır, birkaç ay daha sonra da -son Osmanlı padişahının annesi bulunmasına rağmen hakkında hiç bir şey bilmediğimiz- valdesi Gülistan hanım vefat ettiği için babasını evlâd dünyaya getirmemiş haremlerinden biri tarafından büyütülür. Amcası Abdülâziz hal edilip en büyük biraderi beşinci Murad ve onu takiben diğer büyük biraderi İkinci Abdülhamid tahta çıktıkları tarihte 21 yaşına varmış bulnmaktadır ve henüz gelin, hattâ nişanlı değildir.

İmdi 21 yaş, o zaman, hattâ nisbeten yakın tarihlere kadar, gelin olmamış kızların, evde kalmış, hemen hemen küflenmiş sayıldıkları bir yaştır. Nitekim, Mediha Sultanın büyük ablası Fatma, Refia, Cemile ve Münire Sultanlar da babalarının sağlığında ve henüz 13 - 14 yaşlarında iken gelin edilmişlerdir. Fakat Abdülaziz yeğenlerinin gelin edilmeleri için ayni tehalükü göstermeğe ve pek büyük masraflar etmeğe lüzum görmediğinden, Mediha Sultan gibi ablaları Seniha, Naile ve Behice Sultanlar da henüz

kocaya verilmiş değillerdir. Sultan Abdülmecidin cülûsunu müteakip Abdülmecit kızlarının gelin edilmeleri düşünülmüş ve Mediha Sultan için İkinci Mahmud damatlarından Halil Paşanın başka bir kadından doğma oğlu Mahmud Paşa tasavvur edilmiştir. Fakat Halil Paşa sonra Seniha Sultanla evlendirilecek ve Mediha Sultan bir kaç sene daha gelin edilemiyecektir. Bunun sebebi tabiîdir ki kendisne münasip bir zevc bulunamayışı. Ebe Servet hanımın hiçç güzelliğinden bahsetmeyişinden de, güzel olmadığına hükmettiğim Mediha Sultan hattâ zararsız değil de, pek çirkin bile olsa, şüphesiz ki, devrin bütün vezirzadeleri kendisini almağa canügönülden âmade idiler. Fakat sultan, her hangi bir paşanın delikanlı oğluna değil, gönlünün seçmiş bulunduğu bir gence var mak istiyor, bunda şiddetle ısrar ediyor, varmak istediği genci (damad-ı hazret-i şehriyâriler) arasına katmağı da Sultan Hamid reddediyordu.

Mediha Sultan, 1878 de ölen meşhur Sami Paşanın oğullarından Necip beye verilmesi için ısrar etmekte idi. Ve Sultan Hamid şahsen pek yakışıklı ve pek güzide bir genç olmasına rağmen, bu beyin hanedana intisabetmesini kat'iyyen kabul etmiyordu. Çırağan baskınını yapıp beşinci Muradı tahta çıkarmağa teşebbüs etmiş olan Ali Suavinin en son günlerine kadar Sami Paşa konağına devam etmiş bulunduğu, bu konağın çeşitli himayelerine mazhar olduğu sabit olmuştur, bundan dolayı da Sultan Abdülhamidin bu efradı pek kalabalık aileden sıtkı sıyrılmıştır. Bu aileden birini, âsi Mısır valisine başvekillik ettikten bir müddet sonra İstanbula sığınıp ilk önce bir mutasarrıflık kabul ettikten sonra nazır ve vezir olan Sami Paşanın bilmem kaçıncı oğlunu kendisine ve tabiî ayni zamanda Sultan Murada enişte yapmağı arzu etmemekte, bunu mahzurlu bulmaktadır.

Mediha Sultanın kendisile hemen hemen yaşıt, kendinden ancak bir yaş büyük olan bu paşazadeye hangi tarihte ve nasıl âşık olduğunu bilmiyoruz. Belki daha amcası tahtta iken onu görmüş ve sevmeğe başlamış ta olabilir. Belki bir mesire yerinde, tabiî yaşmaklı ve feraceli olarak, cariyelerin ve harem ağalarının nezaretleri altında yarı perdesi inik bir kupa arabasının penceresinden ve tâ uzaktan onu görüp beğenmiş ve cariyelerden sorup hüviyetini öğrenmiş olduğunu tahmin etmek güç değildir.

Belki gözler karşılaşmış, belki yaşmağın tülleri arkasından dudakların hafif ve uçucu bir tebessümü paşazadeye bir sultanın kendisine gönül verdiğini müjdelemiş, fakat Ali Suavi baskını üzerine Necip beyin İstanbulda kalması padişahça münasip görülmeyerek kendisi sefaret kâtipliği ile Parise yollanmıştır.

Şimdi Mediha Sultanın kendisini büyütmüş olan annalığına, kadın efendiye yazdığı ve kimbilir ne korkular içinde, ne tereddütlerden sonra odasına bırakıp yüreği çarpa çarpa kaçtığı, mektubu aynen sunuyorum.

Güzel ve pek okunaklı, sade, o zamanın hemen umumî âdeti veçhile noktasız, virgülsüz mektubunda sultan aynen şöyle diyor:

Benim terbiye-i vücudüm ve sebeb-i feyzim şefkatperver ninem efendim hazretleri,

Muktezay-i merhamet ve mürüvvetiniz kaç gündür hastalığın nedir zayifliyorsun diye üzülüyorsunuz Ah anneciğim vücutce benim bir illetim olmadığı sizin de pek ranâ mâlûmu devletinizdir Fakat efsûs ki şu temam beş yıldır bir derde uğradım ki çaresi bulunmamaktadır Artö ne diyeyim efendim yine mukadderat-ı ilâhiyenin g ri değildir binaenaleyh dahi inkâr götürmez ki cib tealâ vetekaddes herk se irade-i cüzî ihsan etmiş anın ise sarfolunmadığı mâi teessüf ve hayretle rülmektedir bu ecelden ç vesaţet-i devletinizi rica diyorum çünkü anacığım zin sadayi şikâyetiniz sair rininki gibi hükümsüz olı yacaktır demek istiyorum bu âne değin zat-ı hilâf âyât efendimiz hazretler tâciz ve tasdiden ictinap mişsinizdir ve padişahımız fendimiz dahi akran ve e salinize faik olduğunuzu lip götürüyoruz ki zatın fevkalâde hürmet ve ria göstermektedir hasılı ana ğım benim derdime çare cak siz bulacaksınız ben nâhif zayif vücudüm anc beş sene tahammül edebi ve kasir aklım ise şu ka gün beni idare etti zanned sem bizim sabrımız dâsita sabr-ı Eyyûbü elsinei enâ dan imha edecek derec vâsıl oldu nineciğim efen ciğim benim perişanlığımc ve perişanlığımın sonu o helâkimden ortada azim nahtan başka bir faide h olmayavak hülâsa-i kel kâred bu iştikan reşid me lince bu def'a bilisti şakk-ı estar-ı edeple mü casir-i ihtar oldum sebe hayatım efendim ninem.

18 Ramazan 97 kerim

ve cariyel

Medih

Bir çerkes cariyeye ka efendilik pâyesine eriştik ve anne yahut analık oldu tan sonra saray âdâbı ge ğince bir sultan tarafın da nasıl tazim edildiğini g termek bakımından da r him olan bu mektuptaki (sene) sözü ve 97 tarihi M diha Sultanın Necip paş daha Abdülâziz saltanatı nasında görüp sevmiş ol ğunu, belki henüz ablası niha Sultana namzetken rüp sevmiş olduğunu an maktadır.

(Sonu gelecek sayı

Kuvvet macununu Arap ve Acem hekimlerine yaptıran Fatih Sultan Mehmet.

adişahların Kuvvet Macunları

Yazan : Kimyager Eczacı Naşid BAYLAV

rayda padişahlara hususî tte hazırlanan ilâçlar «ma ar ve Nevruziyelerdi.» Bu ar baş lalanın huzurunda, mbaşı veyahut ilâç yap- ta mutahassıs olan bir zat fından helvahanede hazır- rdı ve bunlar süslü püslü ere, hakkalara, vazolara, lere konurdu. Üzerleri gü ir kumaşla örtülerek baş ve Hekimbaşı tarafından ürlendikten sonra padişa- sultanlara, kerimelerine, âzama, Şeyhülislâma, pa- a, Kadıaskerlere, nakibül fa, İstanbul Kadısına ve bir çok Enderundaki er- ve umeraya dağıtılır ve ruziye macunları da bahar akdim olunurdu.

pkapı Sarayı Müzesi arşi- e, Sultan Abdülhamit I. in 93 numaralı evrakı arasında bulunan tarihsiz bir vesikada, bu macunlarla Nevruziyeler, derece, mevki, ve rütbelerine göre şişe, vazo, hokka ve kâse miktarları isimleriyle beraber yazılıdır. Vesikada tevziat şu suretle yapılmıştır.

Saadetlû Safiye Sultan hazretlerine 5, saadetlû Saliha Sultan hazretlerine 5, saadetlû Ayşe Sultan hazretlerine 5, saadetlû Zeynep Sultan hazretlerine 4, saadetlû Safiye Sultan hazretlerine 5, saadetlû Şah Sultan hazretlerine 5, saadetlû Mihrişah Sultan hazretlerine 5, saadetlû Beyhan Sultan hazretlerine 5, ismetlû Hibetullah hanım Sualtan hazretlerine 4, saadetlû Safiye Sultan kerimesi hanım, sultan hazretlerine 4, saadetlû Saliha Sultan kerimesi hanım sultan hazretlerine 4, saadetlû Ayşe Sultan kerimesi hanım sultan hazretlerine 4, rifatlû sadrı âlî hazretlerine 5, semahatlû Şeyhülislâm efendi hazretlerine 4, saadetlû Mehmet Paşa hazretlerine 4, saadetlû Kaptan Paşa hazretlerine 4, saadetlû Tevkii Paşa hazretlerine 4, Sadri Rum faziletlû efendi hazretlerine 3, Sadri Anadolu faziletlû efendi hazretlerine 3, Ser etibbai has sa faziletlû efendi hazretlerine 3, Nakibüleşraf faziletlû efen di hazretlerine 3, İstanbul Kadısı efendi hazretlerine 3, On üç nefer mesayihî cevami efen diler hazretlerine 2, İmamıev vel hazreti şehriyarî efendiye 2, İmamı sanî hazreti cihandari efendiye 2, Cerrahbaşı efendîye 2 ve diğer bütün saray mensuplarına ikişer dirhem verileceği bildirilmektedir.

Ötedenberi Topkapı sarayın da yapılmakta olan bir Nevruziye macunu, Yıldızs sarayına kadar da gelmiş ve her sene Sultan Abdülhamit II ye yapılıp takdim olunmuştur. Aşağıdaki tertip Yıldız ve Dolmabahçe saraylarında eczacıbaşı olan bir eczacı tarafından bana verilmiştir.

Nevruziye tertibi

Anber 3, Misk 2, Darçın kabuğu 250, Karanfil 50, Kırmız 250, Çöğen 80, Havlıcan kökü 15, Gülçiçeği 250, Melekotu kökü 10, Azak eğisi 15, Kişniş 30, Kakule 15, Sünbül-i hindî 25, Küçük hindistan cevizi 30, Basbase 10, Zencefil tozu 10, Vanilya 30, Tatlı bademyağı 150, Sinanî kaşeb-i sandal 50, Öd (ud) ağacı haşebi 8 dirhem, Altın varak 5 paket, Civanı perçemi hülâsası 2 şişe, Gülsuyu 2 okka, şeker 2 okka.

Fatih Sultan Mehmed'e Arap ve Acem hükemasının hazırladıkları kuvvet macunu (1).

Aşağıda tertibini vereceğim

(1) Naşid Baylâv, Fatih Sultan Mehmet devrinde (telif, tercüme ve istinsah edilen) tıp eserleriyle ilâçlar. 1953 İstanbul.

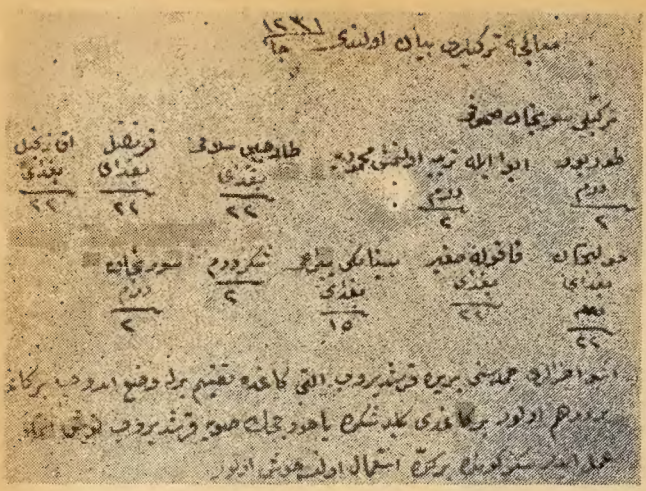

Kuvvet macununu tarif eden yazma bir eserin sayfası.

kuvvet macunu Topkapı sarayı müzesinin arşivinde ve 93 numaralı evrak arasında bulunmakta olup, bir vasıta ile padişah hazinesinden çıkarılmıştır.

Vesika:

Malûm ola ki

İşbu macun-i mücerreb padişah hazinesinden çıkmıştır ki, Arap ve Acem hükemaları ittifakla Sultan Mehmed Hân hazretlerine terkîb idüb yazmışlardır. Vefatından sonra iç oğlanlarından birisi bir tarikiyle yazdırub taşrada birisine göndermiştir. Cümleden nef'i budur ki, bir kimse erlikten kalmış olsa yahut bir hatu (hatun) doğurmasa anın bedeninden her durlü illetler var ise, kırk sabah ve akşam işbu macunu yire 15 ya 20 yaşında yiğit gibi ola ve avrat ise gine on beş yaşında kız gibi ola ve tamam hayzını görür ve bir dahi görünceyedek cemî' âzasında her ne kadar evlâde mani olur illetleri var ise ve marazları var ise cümlesini def' ider ve ömründe evlâdı olmayan kimselerin evlâdı olur, biiznillâhi Tealâ işbu macun zekerde ve hayada ve uruk da olan ahlatı eridür pâk ider ve eğer bir kimse tecrübe itmek murad iderse, bir gice al tı dirhem işbu macundan yiyesin, sabah kandile bevl idesin göresin ki neler çıkar, he man bir gicede faidesi malûm olur ve hassiyeti bî harabdır gice yatduğı zamanda ekl ide eczâları dahi bunlardır. (Karanfil, kebabe, fulfül, darçın, bunların her birinden onar dirhem ola ud-ül kahir, kereviz tohumu bunlardan beşer dirhem ola, Anisun-i mısrî, ısırgan tohumi, havuç tohumi, şalgam tohumi, turb tohumi mastakî (sakız) sinameki bunların her birinden onar dirhem ola, Ak günlük on dirhem üzerlik tohumi on dirhem, acı badem yağı on dirhem ayıtlanmış çörekotu yiğirmi işbu mezkûr eczaları muhkem havanda sahk idüb üç argi beyaz bal ile mutad üzere macun idüb ve içine beş çekirdek misk ola ve altmış dirhem şeker katub bir kâseye koyub ah şam ve sabahta altışar dirhem istimal ideler ve şartı budur ki, kaçan yiyecek vakitde Peygamber aleyhissalât-ü vesselâm ruh-i pâkine üç kerre salât getürüb ve dahi besmele-i şerif ile üç kerre ihlâs-ı şerif ve üç kerre Fâtiha-i şerif okuyub cemî' al-ü ashâb-ı Resûllullah-i sallâllahü Tealâ aleyhi ve sellim ervahlarına hibe ide ba'dehû ekl ide ve sakınıb cünub olduğı vakit yemeyesselâm.

Yukarıdaki vesikanın meninde geçen eczaların isimleriyle lâtince karşılıklarını verelim:

	Dirhem
Karanfil (Caryophülli Flores)	10
Kebabe (Cubebac Fructus	10
Fulful (Piperis nigri Fructus)	10
Darçin (Cimamami chinensis cortex ceylanici Cartex)	10
Ud-ül kahir (Pyrethri Radit	10
Kereviz tohumi (Apii Semen	10
Anisun-i mısrî (Cari captici Semen	10
Isırgan tohumi (Urticae Semen)	10
Havuç tohumi (Caritde Semen)	10
Şalgam tohumi (Brassicae Rapse Semen)	10
Turb tohumi (Raphani sativae Semen)	10
Mastakî (mastika) (Resina Mastix)	10
Sinameki (Sennae Folia)	10
Akgünlük (Olibanum, Gummiresina Olibanum)	10
Üzerlik tahumi (Pegani Marmalac Semen)	10
Acı badem yağı (Olcum Amygdalae amaroe)	10
Çörekotu (Nigella sativa Semen Nigellae)	20
Bal (Meli)	kâfi miktar
Misk (Moschus)	çekirdek 5
Şeker (Saceharum)	dirh. 60

Sabah ve akşam altışar dirhem istimal edilecektir.

Türk Gençliğine Hitap

Bugün vâsıl olduğumuz netice, asırlardanberi çekilen millî musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir.

Bu neticeyi, Türk Gençliğine emanet ediyorum.

Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. İstikbâlde dahi, seni, bu hazinedn mahrum etmek istiyecek dahilî ve haricî bethahların olacaktır. Bir gün istiklâl ve Cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmiyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok nâmüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve Cumhuriyetine kasdedecek düşmanlar bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir.

Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere memleketin dahilinde iktidara sahip olanlar gaflet, dalalet ve hattâ hiyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasî emellerile tevhit edebilirler. Millet, fakru zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı, işte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asîl kanda mevcuttur.

Gazi Mustafa Kemal

1927

Atatürk, Yalovada, yerli ve yabancı fotoğrafçıların objektifi önünde.

ATATÜRK

15. Ölüm Yılı Hatırası

Yeni Tarih Dünyasının bu özel sayısı ebedî Atatürkün ebedî bir hatırasıdır

Atatürk'ün bugüne kadar neşredilmemiş 6 sayfalık çok kıymetli bir mektubu, el yazısı ile ilk defa neşrediliyor. 125 resim içinde 25 tanesi ilk defa görülmektedir. Ayrıca, 12 imzanın, bugüne kadar neşredilmemiş hâtıraları. 84 sayfa 100 kuruş.